

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

חמישאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת חיי שרה

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"ג לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושי של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף חידושים שונים
המלוקטים מקונטרס מערכותיו של רבינו שליט"א
בעניינים שונים.

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmail.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת חיי שרה

מפתח העניינים

מועלת מי שעושה חסד עם המתים / חשיבות הוצאת מומון על קיום המצוות / הטעם למה בתחילה עפרון רצה לתת את השדה לאברהם במתנה ולבסוף חמד את ממונו / כוחות הנפש שיש באדם עמוקים מאד וצריכים בדיקה ותיקון / אדם שלא מותקן את מידותיו הרעות יכול להגיע בשבילם לידי שגעון / הלל רץ שלשה מילין לפני העני בגלל שהיה זה בגדר פיקוח נפש / חכם עצל בעיניו מושבעה משיבי טעם / תחילת הרפואה היא לדעת ולהכיר בחולי / החילוק בין בנות כנען לבנות חרן ואור כשדים / כשאדם נושא אשה עליו לבדוק את טוב לבה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין הספד אברהם לשרה כא
ב. בענין ואברהם זקן בא בימים כה
ג. בענין וה' ברך את אברהם בכל כו
ד. בענין לא תקח אשה לבני מבנות כנען כז

מפתח מערכות

- חצר - בענין חצר שכורה למי קונה לא
חצר לג
חרבן בית שני לד
חשד לה
חתן וכלה לה
חתן וכלה לז
בענין רבינו יעקב מקורביל ורבינו יצחק מקורביל לט

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמות

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמועון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה
תנצב"ה		

הלימוד בחוברת זו מוקדש לרפואת
מרדכי בן מורווריד אסנת
מיכל בת אסתר
אל נא רפא נא להם

מעלת מי שעושה חסד עם המתים

בעזרת ה' יתברך נראה לעיין ולהתבונן בפרשת השבוע, פרשת חיי שרה, ונלמד ממנה כמה ענינים בדעת ובמוסר.

בתחילת הפרשה, ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים חיי שרה. ביאר רש"י, 'כולן שווין לטובה'. כלומר, כל שנותיה של שרה, מילדות ועד זקנה ושיבה טובה, כולם היו רצופים עשיית רצון ה' בשלימות. ותמת שרה בקרית ארבע... **ויבוא אברהם לספוד לשרה ולבנותה,** כי יש ענין של הספד ויש ענין נוסף של בכי, ואחר כך מבקש אברהם אבינו **תנו לי אחוזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני,** זו עשיית גמילות חסד עם המת. ובאמת אי אפשר לתאר ולשער את המעלה של מי שמקיים את המצוה הזו של עשיית חסד עם המת. **שמה** תאמר, איך אעשה חסד עם המתים?! וכי מה יש בכחי לעשות?! אלך ואהיה קברן?! **יש** ספר מצויין על המשניות שנקרא 'קול סופר', חיבר אותו רב גדול מרבני הונגריה לפני כמאה שנה, הגאון המובהק רבי חיים סופר זצ"ל. ובהקדמה לספר הזה הוא מספר על עצמו וכותב, 'קבלתי על עצמי בלי נדר לקום באשמורת הבוקר בכל יום וללמוד משניות עבור אותם נפטרים שאין מי שילמד עבורם'. יש כאלו שהם גלמודים או ערירים, או יש כאלו שחלילה הבנים שלהם הזניחו אותם ולא לומדים לעילוי נשמתם, ואני, כך כותב הרב, קבלתי על עצמי ללמוד באשמורת עבור כל אלו.

זהו חסד נפלא עם המתים. וזהו חסד שאף אחד לא יודע ממנו. וכי מישוה יודע שהוא לומד לעילוי נשמות הנפטרים?! הוא יושב בביתו באשמורת ולומד כשאף אחד לא יודע מזה. וסיפר לי אחד מנכדיו, רב כאן בירושלים, שיש להם מסורת במשפחה שכשהסבא שלהם הגאון רבי חיים סופר זצ"ל היה יושב ולומד את המשניות בבוקר, היה מתעטף קודם בתכריכים, וכך, כשהוא מעוטף בתכריכים היה יושב ולומד. למה?! כדי להזכיר לעצמו את יום המיתה.

וכותב שם רבי חיים סופר, כל אלו החידושים שזכיתי לחדש במשניות, אני לא תולה בכחי. ראיתי במלאכתי סיעתא דשמיא מיוחדת לחדש חידושים נפלאים ומתוקים מדבש, ואני תולה ומייחס את זה לכך שבוודאי **אותם הנפטרים שלמדתי לעילוי נשמתם עמדו בשמים והעיתירו בעדי,** ובזכות זה זכיתי לחבר את החיבור הזה.

א. באמת גם בזה יש ענין, ורבי חיים פלאגי זצ"ל מתאר את אחד מהאנשים בקהילה שלו באיזמיר, ומה התואר שהוא נותן לו?! "הקברן הגדול של קהלתנו" (זכירה לחיים ר"פ מסעי) ובספרו ברכת מועדיך לחיים (דנ"ז סע"ה, וד"ס רע"ג ודק"ז סע"ה). בזמנים ההם לא כל אחד זכה להיות קברן, ורק מי שהיה נלוש וניצוק מחסד זיכו אותו בתפקיד הגדול הזה.

הנה לנו דוגמא, איך עם מעט מחשבה ורצון טוב אפשר למצוא דרך לעשות חסד עם המתים, גם בלי להיות קברן.

חשיבות הוצאת ממון על קיום המצוות

אברהם אבינו מגיע לבני חת ומבקש מהם אחוזת קבר, וכבר כתב הגאון המלבי"ם זצ"ל שרצה אברהם אבינו בפעולה הזו לשתול בלבם של בני חת את האמונה בתחיית המתים. בני חת עונים לו, **שמענו אדוני נשיא אלהים אתה בתוכנו**, הרי שמו של אברהם אבינו כבר יצא בכל העולם לשם ולתהלה, ואם כן במבחר קברינו קבור את מתיך, ניתן לך את החלקה היותר טובה שברשותנו.

שוב מדבר אתם אברהם ואומר להם, **שמעוני ופגעו לי בעפרון בן צוחר**. עפרון הוא ראש הקהילה שלכם, ה'מוכתר', ואני מבקש שתארגנו לי אתו פגישה ואדבר אתו הלכה למעשה. ומה אני מבקש ממנו?! **ויתן לי את מערת המכפלה אשר לו אשר בקצה שדהו בכסף מלא יתננה לי**, ומכאן למדו רבותינו שדבר מצוה צריך להעשות בכסף. אנחנו נהנים ושמחים כשמגיעה לידנו מצוה שאנחנו לא צריכים להוציא עליה ממון, אבל רבותינו למדו אותנו להיפך, שצריכים לראות להוציא כסף על קיום המצוות, וכמו שאומר כאן אברהם 'בכסף מלא יתננה לי'.

לא מפסידים דבר מהוצאות של כסף על מצוות, ואדרבה, זו היא ההשקעה היותר בטוחה שיכולה להיות לאדם, וכמו שהבאנו פעם את הסיפור הידוע על רבינו יצחק אברנבאל זצ"ל עם מלך ספרד.

היה רב גדול שפעם אחת נפתח לו קצת הקשר של התפלין, והוא לא יכל לכוון את זה ולקשור במדויק כפי שצריך. היה לו תלמיד אחד שהיה מומחה לדבר, והרב ביקש ממנו שיסדר לו את הקשר במקום הנכון. התלמיד סידר לו את הקשר, ומיד בתוך כדי דיבור הכנים הרב את ידו לכיס, הוציא שטר כסף ונתן לו. התפלא התלמיד, 'מורי ורבי, בשביל שתקנתי מעט את הקשר של התפלין מגיע לי כסף?!' אמר לו הרב, כתוב בזהר הקדוש (ח"ב דקכ"ח ע"א עש"ב) שמצוות לא עושים בחנם. על ענינים של חנם יש שליטה של הסטרא אחרא, ואני רוצה להוציא כסף על המצוות, אפילו על דבר כזה כמו תיקון הקשר של התפלין. **ואפילו** אם יש אחד שמתעקש שהוא לא רוצה לקחת כסף, מכל מקום על האדם לתת לו לכל הפחות משהו כדי להוציא על המצוה ממון.

הטעם למה בתחילה עפרון רצה לתת את השדה לאברהם כמתנה ולבסוף חמד את ממונו זהו שמבקש אברהם, תנו לי לקיים את המצוה הזו של גמילות חסד עם המת 'בכסף מלא'. ועפרון יושב בתוך בני חת, ומביא רש"י מהמדרש, 'אותו היום מינוהו שוטר עליהם. מפני

חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה'. כל השנה כולה ישב עפרון במקום אחר, אבל עכשיו העלו אותו לגדולה ומינו אותו לשוטר. מדוע?! לא בזכות עצמו, אלא בזכות אברהם. ויען עפרון החתי את אברהם באוני בני חת לכל באי שער עירו לאמר, עפרון כשמדבר, הדבר הראשון שהוא צריך זה שכל הציבור יתכנס וכל הציבור ישמע אותו... יש אנשים כאלו שצריכים כל הזמן את הסובבים אותם. אחרי שעפרון הסתכל וראה ש'כל באי שער עירו' נמצאים כאן, אז הוא התחיל את הדרשה.

ויען, אומרת הגמרא במסכת סוטה (לג.), 'אין עניה אלא בקול רם'. עומד עפרון עם רמקול כדי שכולם ישמעו את הנאום, ומדבר. לא אדוני שמעני השדה נתתי לך והמערה אשר בו לך נתתיה לעיני בני עמי נתתיה לך קבור מתוך. יש כאן מילה אחת שחוזרת על עצמה שוב ושוב. איזו מילה?! 'נתתי'. אומר עפרון לאברהם, לא אדוני. אין כאן מכירה ואין כאן כסף מלא, אלא יש כאן נתינה. נתינה בחינם. 'נתתי לך', 'לך נתתיה', 'נתתיה לך'. אנחנו רגילים ששנה הכתוב פעמיים לעכב, אבל לחזור על זה שלוש פעמים?!... עפרון לא מוכן למכור את השדה לאברהם אלא רוצה לתת לו את זה במתנה וגם מדגיש את זה שלוש פעמים, ואם כן בטח הוא חסידא קדישא, בעל מדרגה....

אנחנו יודעים מהו מציאותו של בן נח. ההלכה היא שבן נח נהרג על שוה פרוטה (עירובין סב.). למה?! כי הם מקפידים על פחות משוה פרוטה ועל מריבה של פחות משוה פרוטה הם יכולים להרוג זה את זה. וכאן פתאום אנחנו רואים את עפרון מפגין נדיבות לב שאין כדוגמתה, חוזר ואומר לאברהם שלוש פעמים שהוא יתן לו את המערה במתנה. והוא לא אומר את זה בשקט כמו אלו שמבטיחים משהו לחבריהם ואחרי זה אומרים להם 'מי אמר שאמרתי?! רק נדמה לך שאמרתי'... כאן עומד עפרון לפני כל הקהל, כולם שמעו את הדברים, כולם הקליטו וכולם צילמו, וכולם נוכחו איך שעפרון נותן לאברהם את השדה במתנה.

עכשיו אברהם מדבר. אך אם אתה לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני ואקברה את מתי שמה. אברהם אומר לו, אני רוצה לשלם לך. קח את הכסף, ותן לי את המערה. ויען עפרון את אברהם לאמר לו, שוב עונה לו עפרון בקול גדול, אדוני שמעני. ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא?! תביא, תביא... מה זה כבר ביני לבינך ארבע מאות שקל כסף?! ואת מתך קבור. וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרון את הכסף אשר דבר באוני בני חת ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר.

ולכאורה, יש כאן פלא. מה קרה לעפרון הקודם שפתאום נמס ונעלם, וקם לו עפרון חדש?! בהתחלה הוא עמד והפגין נדיבות לב ודיבר בקול גדול 'נתתי', 'נתתיה', אתן לך את השדה במתנה, ולבסוף אומר 'ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא', תביא, תביא

את הכסף. מה השתנה?! לאן נעלם כל הנאום הגדול שנשא מקודם?! הרי לא עבר כדי דיבור מאז שהבטיח שיתן במתנה, והנה אברהם אומר לו משפט אחד, וכבר הוא חומד את הכסף! ורש"י מדגיש שארבע מאות השקלים שעפרון בסוף רוצה לא היו סתם ארבע מאות שקלים, אלא שקלים גדולים שהן קנטרנים שעוברים לסוחר בכל מקום, כלומר, כסף בינלאומי... לאן נעלמה כל הנדיבות שהיתה לו בהתחלה?!

נוכל להבין את זה כשנכיר את כוחות הנפש שיש באדם. ונבאר את הדברים.

יש סיפור מפורסם שסיפרו על אחד מגדולי רבותינו. יש שספרו אותו על הרמב"ן, ויש שספרו אותו על רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל. הסיפור הוא שפעם אחת היה ויכוח גדול בין חכמי אומות העולם לבין אותו רב, אם שייך לשנות טבע של בעלי חיים. הם אמרו, בטח שאפשר לשנות את הטבע של בעלי החיים, ואנחנו אף יכולים להוכיח את זה. נוכל לעשות סעודה גדולה לפני המלך, ושם נראה לעין כל איך שאפשר לשנות את טבעם של בעלי החיים. אבל הרב אמר לעומתם, אין דבר כזה, לא דובים ולא יער. מי שהוא בעל חי - ישאר בעל חי. אולי אפשר לאלף אותו וללמד אותו לעשות אי אלו דברים, אבל לשנות את הטבע שלו אי אפשר.

והסיפור ידוע. ביום המיועד הביאו את הרב לסעודה לפני המלך. המוזמנים ישבו לסעוד את לבם, והנה לפתע נכנס חתול לאולם כשהוא לבוש בבגדי מלצר. החתול עומד על שתי רגליו האחוריות ובשתי הידיים האחרות הוא מחזיק מגש עם כוסות יין משובח, והוא מתחיל להסתובב בין האורחים להגיש להם יין. כולם עומדים ומשתוממים, מסתכלים בהתפעלות ואומרים, 'אוהו, תראו איך הוא הולך... הרי הוא יותר טוב ממלצר!' 'תסתכלו איך שכשהוא מסתובב הזנב נע לו אנה ואנה. ובכלל, איזה יופי הזנב, צחצחו אותו והבריקו אותו יפה יפה', וכמו שיש היום מכונים לחתולים...

נראה היה שנצחו את הרב. אלא שאז פתח הרב קופסא ויצא ממנה עכבר קטן. כיון שהחתול הריח את העכבר, עוד לפני שראה אותו, זרק את המגש עם כל כוסות היין ורץ אחרי העכבר לתפוס אותו, ופניהם של חכמי אומות העולם חפו. הנה התברר שצדק הרב וטבע של בעל חי אי אפשר לשנות.

עפרון הוא "צדיק יסוד עולם". הוא צדיק כל כך גדול שכשמדברים אתו על כסף הוא אומר, 'מה אתם מדברים אתי על כסף, אני נותן הכל במתנה, במתנה, במתנה', שלוש פעמים. אבל אז אברהם מוציא את הארנק. כשאברהם אבינו מוציא את הארנק ועפרון רואה את הכסף, 'לו שמעני נתתי כסף השדה קח ממני', כשעפרון שומע את מילות הקסם האלו 'קח ממני' הוא נמס ונהיה עכבר... כל הדרשות היפות נעלמו להן ועכשיו הוא אומר 'כן כן, תביא. ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא'.

כוחות הנפש שיש באדם עמוקים מאוד וצריכים בדיקה ותיקון

עפרון היה בכלל ויצא מן הכלל ללמד. יש הרבה שהם גם כן כאלו. מבחוץ הכל נראה לך עליו צח ומצוחצה, הוא יכולים לדבר גבוהה גבוהה על נדיבות הלב ועל מידות טובות, אבל כשאתה נוגע בו איזו נגיעה בעלמא, מיד הכל כעורבא פרח. פתאום אתה רואה אותו איך שהוא כועס זועף וקוצף, ולא נודע בכלל שזה אותו האיש שמקודם חשבת עליו שהוא צדיק גמור.

אלו הם כוחות הנפש שיש באדם, שצריכים תמיד חקירה ודרישה, עיון והתבוננות עד היכן מגיעים.

בספר המאורות הגדולים (עמוד הנ"ד) מביא סיפור על הסבא מסלבודקא זצ"ל. פעם אחת הוא עבר בשוק בסלבודקא, ובזמן שעבר שם בשוק ראה מחזה מבהיל. מה ראה?! שתי תגרניות עמדו שם והתקוטטו. הן היו שניהן מוכרות ירקות, וכך הוא מנהגם של בשר ודם שתמיד נדמה להם שבעל העסק השני כל הזמן פוגע בו, מוציא את דבתו רעה שהסחורה שלו לא טובה [ובאמת היא לא טובה...], וכיוצא בזה. עמדו שתי אלו והתקוטטו, והתחילה האחת להתקצף כעסה מאד, קיללה את השניה בתת"ף מיני קללות שונות ולא חזרה על קללה אחת פעמיים, וצעקה על השניה בחימה שפוכה, עד שכבר היה מפחיד להיות לידה, כמו שכותב המסילת ישרים (פרק י"א) שיש אדם שכועס ומרוב כעס הוא מאבד את דעתו ואת שכלו.

והוא כותב שם, שכל כך היא כעסה והתרגזה, עד שיצא לה קצף מהשפתים וכולה כוסתה זיעה. וכך עמד הסבא מסלבודקא והתבונן, והנה לפתע נכנס לחנות של אותה רגזנית קליינט אחד ושאל אותה, 'כמה עולה תפוחים?!' על המקום ובו מיד, עם כל הכעס והקצף שעל הפנים היא חייכה לו ואמרה לו 'שני שקל, אדוני'.

התפעל הסבא מסלובדקא. לפני רגע היתה זו כמו הר געש... איזה כעס, איזו חימה ואיזה רוגז. נכנס זה ושאל אותה כמה עולים התפוחים, והוא אפילו לא הבטיח שהוא קונה אלא רק מתעניין, וכבר היא מחייכת פנים צוהלות ואומרת לו בניחותא 'כן, תכנס, כך וכך עולה'. איך יתכן?! מזה תביט ותראה כמה שוקלים שני שקלים... כשעברה בה המחשבה אולי הוא יקנה קצת תפוחים ואולי היא תרוויח ממנו כמה שקלים, מיד חלף ועבר לה הרוגז והכעס, והיא פנויה עכשיו לשרת את הלקוח בחיוך ובסבלנות.

אלו הם כוחות הנפש השונים והעצומים שיש באדם. יש בהם עומק גדול, עומק לפנים מעומק, ותמיד מוטל עלינו לחקור ולדרוש, לראות שהם מתוקנים כהלכה.

בעלי המוסר סיפרו על אחד שהיה מנהגו לצום הפסקה. מהו 'צום הפסקה'?! תענית במשך שבעה ימים רצופים. לנו קשה להבין איך יכול להיות שאדם לא אוכל ממוצאי שבת

ועד לליל שבת הבאה, אבל כך היה בדורות הקודמים. אותו אחד היתה לו אבן ליד המקווה, ובערב שבת כשכולם היו באים למקווה לטבול לכבוד שבת היה אותו אחד נשען על האבן הזו, וכולם עוברים שם על יד האבן וכל אחד אחד לוחש לחבירו בשקט, 'תראה את פלוני זה, שיושב בתענית משבת לשבת. לא אוכל ולא שותה. פשש, איזה צדיק'. והוא שוכב שם, שני שליש מות, אבל שומע היטב את מה שאומרים עליו כולם.

כך היה זמן ממושך. יום אחד סילקו את האבן משם, ולמחרת הוא מת. למה?! כיון שכבר לא היתה לו את האבן להשען וכבר לא יכל לשמוע את כל התשבחות שהרעיפו על ראשו, ויצאה נשמתו... קודם לכן, הגם שהיה שרוי בתענית, מכל מקום אם לא חי מהאכילה, חי מהכבוד שכבדו אותו. ומסכן היה שהיה צריך לסבול כל כך, להתענות שבוע שלם, בשביל לקבל כבוד... אבל אחרי שהסתלקה האבן ופסק הכבוד מלבוא, לא היה לו כבר ממה לחיות. **הוא** שאמרנו. כוחות הנפש שבאדם הם סוגיא עמוקה ומורכבת. הוא צם וסיגף את עצמו כל השבוע כמו צדיק נשוגב, אבל בתוככי נסתרות נפשו היתה סיבת הצום שלו - כבוד.

ב. בשנת תק"ג היה הדבר הגדול בבגדד שהפיל חללים רבים, וכל כלי הקדש והרבנים הלכו לעולמם במגפה הזו. העיר בגדד שהיתה עיר ואם בישראל, נשארה בלא מנהיג, ואז שלחו משם להגאון רבי שלמה לניאדו זצ"ל שהיה רב בארם צובא, בעל הספרים 'בית דינו של שלמה', 'כסא שלמה' ועוד חיבורים גדולים ונכבדים, ואמרו לו, 'למען ה', לא יתכן שהעם הזה שנמצא בבגדד ישאר כצאן בלי רועה ומנהיג! תשלח לנו בבקשה איזה גברא רבא ותלמיד חכם חשוב שיהיה רב הקהילה, יעמיד הדת על תילה וידריך אותנו בדרך התורה'. כי מקום שאין בו רב המנהיג ומורה את הדרך, הולך לאיבוד תוך זמן קצר.

שלח להם הגאון רבי שלמה לניאדו את זקנו הגדול חכם צדקה חוסיין הראשון זצ"ל. הוא הנהיג את הקהילה ברמה והעמיד הדת על תילה. ובחיבורו שו"ת צדקה ומשפט (או"ח סימן ה') הוא כותב, שאנחנו נהגנו בקהילתנו בארם צובא להתענות הפסקה, משבת לשבת, ועכשיו שהגעתי לפה לבגדד והנהגתי את המנהג הזה לעצמי, ראיתי שמלעייזים עלי. למה?! אומרים, איך יכול להיות שהרב נכנס לשבת כשהוא בתענית?! הרי אין זה כבוד שבת. ושם הוא כותב פסק לבסס את המנהג הזה שמתענים הפסקה ממוצאי שבת עד שבת, מביא לזה הרבה ראיות ותומך את זה בהרבה עובדות.

וצריך לדעת שבאותו השבוע שהוא היה בתענית, המשיך להיות גם רב הקהילה... יש אחד שכשהוא מתענה אתה מוצא אותו במיטה. מתחילת התענית ועד אחרי התענית, הוא במיטה. וכמובן, גם אחרי האכילה הוא צריך לשכב... אבל הוא ז"ל בתוך כדי התענית המשיך לנהל את כל עניי הקהילה, הלא הוא הרב, הוא הפוסק, הוא זה שמוסר את השיעורים, הוא זה שדורש את הדרשות והוא הוא זה שמנהיג ומורה דרך לרבים. אלו הם האנשים שהיו פעם.

אדם שלא מתקן את מידותיו הרעות יכול להגיע בשבילם לידי שגעון

הגמרא במסכת כתובות (סז:) עוסקת בענייני צדקה וחסד, וכך אומרת. תנו רבנן, שנו רבותינו בברייתא ידועה ומפורסמת, ויש אומרים שיש לבריייתא כזו ששניית בלשון 'תנו רבנן' סמכות כמו משנה (הליכות עולם שער ב' אות י"ד, ועיין לרש"י בבא קמא י"ד ב'). 'די מחסורו אשר יחסר לו', 'די מחסורו' אתה מצווה עליו לפרנסו ואין אתה מצווה עליו לעשור. אם יש עני, מצוות הקהילה לדאוג לו, לזון אותו ולפרנס אותו. באיזה שיעור?! בשיעור שיוכל לחיות. אבל לא מוטל עלינו החיוב להעשיר אותו, שכן לא אמרה התורה אלא 'די מחסורו', מה שנחוץ לו, כל אחד לפי גדרו, ולא יותר.

בתחילת הפסוק כתוב 'די מחסורו', היינו שלא צריך לתת לו הרבה אלא רק מה שנצרך לו, אבל המשך הפסוק הוא 'אשר יחסר לו', ומשמע שצריך לתת לו כל מה שחסר לו. מה הכוונה?! דורשת הגמרא, אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. אם יש עני שנזקק לסוס ונזקק לעבד שירוץ לפניו ויכריז 'פלוני בא', וזה הצורך שלו, גם את זה אתה צריך לתת לו. אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים אחד סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו. היה עני אחד שנזקק גם לסוס וגם לעבד, והלל הזקן, גדול הדור, נשיא ישראל וממעתיקי השמועה, היה צריך לדאוג ולטפל בו. השיג לעני הזה את הסוס ואת המשרת הזה שירוץ לפניו.

פעם אחת לא מצא הלל עבד לרוץ לפניו. חיפשו מי מוכן להתנדב לרוץ לפני אותו עני, ולא מצאו. היה מחסור ברצים. מה עשו? ורץ לפניו הלל שלשה מילין. הלל הזקן, נשיא ישראל, רץ לפני אותו עני שלשה מילין. עד כאן דברי הגמרא. וצריכים אנחנו להתבונן קצת בסיפור הזה, כדי להפיק ממנו לקח ומוסר גדול ורב.

בואו ונדבר קצת על אותו עני בן טובים. אין ספק שכשהלל רץ לפניו, אותו עני הבחין והבין שמי שרץ לפניו הוא לא סתם עבד אלא נשיא ישראל. אם כן, יש כאן פלא על העני. אדוני העני, איך אתה נותן להלל הזקן נשיא ישראל לרוץ לפניך שלשה מילין?!

כמה זה שיעור של מיל?! יש בזה מחלוקת אם הוא משך שמונה עשרה דקות הליכה או עשרים וארבע, אבל נתפוס לצורך הענין שיעור ממוצע של עשרים דקות. שלשה מילין זה שעה. במשך שעה שלימה יושב לו העני על הסוס הדוהר, והלל הזקן רץ לפניו. איך יתכן כדבר הזה?! מישחו מאתנו היה מוכן לדבר כזה שהוא יושב לו על הסוס, והחזון איש ירוץ לפניו?! ואם זה לא שלשה מילין אלא מטר אחד, היה מוכן?! מה פתאום. כל אחד יאמר, 'היה לא תהיה, עפר אני תחת כפות רגליו'. ואיך זה שהעני יושב לו ככה על הסוס בניחותא, נהנה לראות את כל האנשים שרואים מה הולך כאן מתעלפים סביבו, והוא לא חלי ולא מרגיש לעצור את הסוס ולומר להלל, עד כאן?!

אמר רבי חיים שמואלביץ זצ"ל בספרו הנפלא שיחות מוסר (תשל"ב, מאמר כ"ט דף ק"ד), נכון, אין ספק שאותו עני ראה והבין שמי שרץ לפניו הוא לא עבד רגיל אלא הלל הזקן. אבל, אומר רבי חיים, אם היתה דעתו צלולה עליו בוודאי לא היה נותן לנשיא ישראל להתבונן כל כך כדי לספק את תענוגו שעבד ירוץ לפניו. אין ספק בכלל שאדם נורמלי לא היה נותן לגדול הדור לרוץ לפניו.

אז איך אותו עני הסכים לזה?!

התירוץ בזה, אומר רבי חיים שמואלביץ, הוא פשוט. רדיפת הכבוד מביאה לידי שגעון. אותו אחד היה לקוי ברדיפת הכבוד, וזה בלבד אותו ושיגע את דעתו. אולם צריכים אנחנו לעיין ולהתבונן בזה עוד. אם אותו אחד אכן הגיע לידי שגעון, הכי באמת היה צריך הלל הזקן להשלים לו את רצונותיו?! וכי מצוה יש להשביע רצון של כל כסיל ושומה?! יש הרבה טפשים וכסילים, וכי אנחנו צריכים למלא את כל רצונם?!

ובעל כרחנו, מסביר הרב, צריכים אנחנו לומר שאותו עני היה בן דעת גמור בכל הענינים, ורק ביחס לענין הכבוד היתה דעתו נטרפת עליו. אותו עני לא היה משוגע, ובכל הענינים כולם הוא היה בר שכל, חוץ מדבר אחד. כשהיה נוגע אליו ענין הכבוד, איבד את דעתו ושכלו. וכמו שראינו אצל עפרון, שברגע שראה את המצלצלים והמרשרשים איבד את שכלו ושכח את כל הדיבורים שדיבר קודם לכן.

הלל רץ שלשה מיצין לפני העני בגלל שהיה זה בגדר פיקוח נפש

זה הדיאגנוזה של אותו עני בן טובים. עכשיו, אומר הרב, הבה ונתבונן בהלל הזקן. הלל נשיא ישראל, הארי שבחבורה שאין לנו יכולת לתאר ולשער את גדלותו הרוחנית. על התלמיד הגדול שלו יונתן בן עוזיאל אומרת הגמרא בסוכה (כה) שאמרו עליו שבשעה שהיה יושב ועוסק בתורה כל עוף הפורח עליו היה נשרף, ומסבירים שם הראשונים, הריטב"א וחבריו [וכן כתב הרמח"ל בספר דרך ה' ח"ד פ"ב אות ו', ובספר תקט"ו תפילות תפילה ק"א, וע"ע לו בספרו דעת תבונות סימן קכ"ו ע"ש] שביאור הדבר הוא שעסק התורה של יונתן בן עוזיאל היה עם השראת שכינה כל כך מרובה כמו שהיה בזמן מתן תורה, ולכן כל עוף שהיה נכנס לד' אמותיו היה מתבטל ואיננו. ושאל הירושלמי [הובא בחידושי הריטב"א שם], אם כך היה אצל התלמיד, יונתן בן עוזיאל, כשהיה יושב ולומד, מה היה קורה כשהרב, הלל הזקן, היה יושב ולומד?! ומתרץ הירושלמי, אכן יש חילוק בין הרב לתלמיד. אצל יונתן בן עוזיאל כל עוף הפורח בד' אמותיו היה נשרף, אבל אצל הלל בכל הרואה. היינו, כל עוף שהיה נכנס לתחום הראיה של הלל הזקן, היה מתבטל ואיננו.

זה עסק התורה של הלל, וזו היא קדושתו של הלל. והנה, בפסוק לגבי השבת אבידה כתוב 'והתעלמת', ודרשו רבותינו 'פעמים שאתה מתעלם, כגון זקן ואינה לפי כבודו'. כלומר, אם זקן מצא איזו מציאה ברחוב וזה לא לפי כבודו להתעסק איתה, פטור מלהשיב אותה. ואמנם, בוודאי אינו יכול לומר שהיא אינה לפי כבודו אלא רק אם גם בדבר שהיה שייך לו כעין זה לא היה מחזיר. אבל אם את שלו היה מחזיר, בוודאי מחוייב להחזיר גם את של רעהו (כמבואר בבבא מציעא לא:).

אם כן, ודאי הלל היה פטור מן הדבר הזה. וכי הוא מחוייב לרוץ לפני אותו עני שלשה מילין?! אין לך 'אינה לפי כבודו' גדול מזה. מה נאמר?! בסדר, הלל אכן היה פטור מזה, אבל הוא היה חסיד ורצה להכנס לפנים משורת הדין, ולכן רץ.

גם התירוץ הזה לא יועיל לנו. מדוע?! שכן כתב הרא"ש במסכת בבא מציעא (פ"ב סימן כ"א) שכיון שהתורה פטרה את הזקן ואינה לפי כבודו מהשבת אבידה בשביל כבוד תורתו, אסור לו לזלזל בכבודו ולהשיב אבידה לפנים משורת הדין. ואם כן שוב יקשה, למה וכיצד רץ הלל לפני העני?!

בעל כרחנו, אומר רבי חיים שמואלביץ, שצריך לומר שהלל ידע בכירור גמור שאם לא יהיה לאותו עני עבד לרוץ לפניו, הוא יבוא לידי **פיקוח נפש**. נכון, סוס כבר השיגו לו, אבל אם יחסר לו גם העבד, הוא עלול **למות** בגלל הכבוד שחסר לו. ואם יש מצב של פיקוח נפש, הרי הוא דוחה את כל התורה כולה, וגם הלל הזקן מחוייב בזה. לכן רץ לפניו הלל שלשה מילין, לא מהלכות צדקה אלא מהלכות פיקוח נפש. ואילו היה צריך לרוץ לפני אותו עני שלשים מיל ולא שלשה מילין, היה רץ לפניו גם שלשים מילין. [ועיין מ"ש בספר אוצר ישעך סימן ל"ג ואכמ"ל].

ראה, אומר רבי חיים שמואלביץ, עד היכן מגיע הטירוף של אדם שיכול לרצות ולרדוף אחר הכבוד עד שמגיע מחמת זה לידי סכנת נפשות. ובמשך כמה שנים היה העני הזה מסתובב לו עם סוס ומישהו שרץ לפניו? מסתבר ששבעים שנה, עד שמת. בכל יום היה נוקק לטיול היומי הזה כשהוא רכוב על הסוס ומישהו רץ לפניו. כי אם אדם לא מטפל במידות שלו ולא מתקן אותם, המידות הרעות שלו ילוו אותו עד זיבולא בתרייתא, עד הרגע האחרון שלו עלי אדמות. וכבר אמרו בעלי המוסר שיש אנשים שקודם מותם מבקשים מבורא עולם בקשה אחת בלבד. מהי הבקשה?! 'רבונו של עולם, אנא תן לי במסע ההלווייה שלי שניה אחת של חיים, כדי שאוכל להציץ ולראות כמה ומי מלווה אותי'... כך זה. מי שלא התעסק עם כוחות הנפש שלו ולא עסק בתיקון המידות, גם כי יקין לא יסורו ממנו כל המידות שלו.

חכם עצל בעיניו משבעה משיבי טעם

כך זה לא רק בתאוות הכבוד, אלא בכל המידות. יש אחד שיש בו את מדת העצלות, והוא אומר לך, 'בסדר, ממחר אהיה זריז'. מחר הוא דוחה את זה למחר, וממנו נולד עוד מחר, ובכל יום ויום הוא דוחה את זה למחר, ובסוף נשאר עצל כל ימיו. יש רק דבר אחד שבו הוא לא מתעצל, בתירוצים. בתירוצים הוא זריז שאין כמוהו, ואם תשאל אותו למה לא עשה כבר את דבר פלוני, מיד הוא מנפיק לך עשרה תירוצים גאוניים אחד אחרי השני. הוא מרצה לפניך תירוצים ויישובים שונים כאילו היה זה דיבור בתוספות 'יש לומר, ועוד יש לומר, ועוד יש לומר', ואם תסתור לו אחד מהתירוצים מיד יחליף אותו בפלפול חדש. ואם סוף כל סוף פרכת לו את כל התירוצים והבכת אותו, הוא יאמר לך, 'תשמע, יש לי טעם נוסף, אבל הוא טעם הכמוס עמדי, אני לא יכול לגלות לך אותו. קבלתי אותו איש מפי איש עד הגבורה, והוא לא ניתן לפרסום'... כל אלו הם תירוצים שבאים לחפות על העצלנות שלו, וכל זמן שלא יגש לטפל במידה הזו, היא לא תעוזב אותו.

הפסוק במשלי (כו, טז) אומר 'חכם עצל בעיניו משבעה משיבי טעם'. אמרו המפרשים (רש"י ומצודות דוד שם), מה הכוונה 'משבעה משיבי טעם'?! אלו הם שבעה רואי פני המלך. לכל מלך יש יועצים. איזה יועצים?! אנשים חכמים מחוכמים, כאלו הרואים את הנולד. והמלך לא מסתפק ביועץ אחד אלא לוקח שבעה כאלו, לקיים מה שנאמר (משלי כד, ו) 'ותשועה ברוב יועץ'. העצל, אומר הפסוק, הוא יותר חכם בעיניו משבעה האלו, ואפילו אם תביא לו את אותם שבעה חכמים היושבים ראשונה במלכות, האנשים החכמים ביותר בממלכה, והם אלו שינסו להתמודד איתו ולהתווכח אתו, גם הם לא יצליחו לשכנע אותו. הוא יסתור את כל הטענות שלהם ויבטל את כל דברי החכמה שלהם. למה?! כי הוא עצל. העצלות שלו מביאה אותו לידי זה.

ולבסוף?! 'תאות עצל תמיתנו' (משלי כא, כה). כמו שאמרנו, העצלות היא מידה נוראה ואם אדם לא מטפל בה היא לא תעוזב אותו עד יום מותו.

תחילת הרפואה היא לדעת ולחכיר בחולֵי

ראינו אם כן מהם כוחות הנפש. ראינו עד היכן יכול אדם להגיע עם תאוות הכבוד שלו כשהוא לא מטפל בה, ועד היכן אדם יכול להגיע עם מידת העצלות שבו אם הוא לא מתקן אותה כראוי. אם כן, מה המוטל עלינו לעשות כדי שנתקן את כוחות הנפש האלו שיש בנו?!
בנו?

ובכן, הכלל הראשון בתיקון הנפש והמידות, הוא **הכרת החלאים**. אמרו הקדמונים, אוי לו לחולה שאינו יודע שהוא חולה. אדם שיודע שהוא חולה, אפשר שיטפל בחולי שלו.

יום אחד יקום בבוקר ויאמר 'עד מתי אני סובל את החולי הזה?! די, אגש לרופא', ואז יש תקוה שהרופא יתן לו רפואות וירפאנו. אבל אחד כזה שלא רואה בעצמו שום חולי וחושב שהכל בסדר אתו, הוא גרוע מן הכל. לכן בראש ובראשונה, על האדם להכיר את המידות שיש בו ואת תכונות הנפש שבקרבו.

ההיכרות הזו, מאין תבוא?! היא לא תבוא מעצמה. אבל כשאדם לומד את הסוגיות האלו של כוחות הנפש שבו, הוא יודע להכיר אותם. רבותינו חכמי המוסר חקרו וירדו לעומק כוחות הנפש שיש באדם עד שהתגלו להם כל צפונות הנפש וכל תהלוכותיה ונטיותיה, ובשעה שאדם לומד ועוסק בספרי מוסר ויראה הרי הוא לומד להכיר את עצמו ואת נפשו.

החילוק בין בנות כנען לבנות חרן ואור כשדים

והראיה לזה, מהמשך הפרשה. אברהם אבינו יודע שהוא זקן ועליו כבר לדאוג לדור הבא. צריך להעמיד את כלל ישראל, ובשביל זה עליו להשיא את בנו יצחק. הוא קורא לזקן ביתו אליעזר, ומשביע אותו בנקיטת חפץ שבועה חמורה 'ואשביעך בה' אלהי השמים

ג. בספר המאורות הגדולים מביא בענין הזה כמה עובדות נפלאות על הסבא מסלבודקא זצ"ל.

סיפרו, שפעם אחת נכנס אליו תלמיד, והסבא מסלבודקא אמר אחרי זה, 'תראו, הסוף של התלמיד הזה יהיה כך וכך'. עברו ארבעים שנה ולא ראו שדברי הרב נכונים, אבל אז, אחרי ארבעים שנה היה איזה מקרה שבעטיו יצאה כל האמת החוצה, ואז ראו איך שדברי הרב היו מדויקים ולא נפל מהם צרור ארצה.

בעלי המוסר אמרו שמי שיש בו מידות רעות, הרי זה כמו אחד שמחזיק פצצה בבית. יש אחד שאומר, 'נכון שיש לי בבית איזה טיל סקאד או פצצה. אבל מה יש?! היא מונחת שם בצד, לא עושה כלום. אני אפילו יכול ללטף אותה'. נראה לו שזה כך, אבל יום יבוא ותהיה שם איזו תזוזה, ופתאום הטיל יתפוצץ. כך זה גם עם המידות הגרועות של האדם. הרבה פעמים אין סיבה מיוחדת שתוציא לפועל את כוחות הנפש האלו והכל נראה בסדר, אבל אם פתאום מישוהו יפגע בכבודו או בממונו, פתאום יתפוצץ הטיל. פתאום אתה רואה אותו כועס ורוגז עד מציאות כזו שהוא מאבד כל צלם אנוש. כל הרואה מתפלא, איך קרה דבר הזה?! לא היה שום סימן מקדים שהאיש הזה כל כך כעסן... אבל אלו הם כוחות הנפש שהיו בתוכו והוא מעולם לא טיפל בהם.

לעומת זה מי שיושב ומתעסק עם כחות הנפש שלו לתקן אותם כראוי ולקנות מידות טובות, עם הזמן הוא מתקן את פנימיות הנפש שלו ואז בזמנים של נסיון ותזוזה תראה איך שהעבודה שלו השפיעה עליו לטובה. וזו לא עבודה של יום אחד, אלא נצרכת לזה עבודה קבועה ותדירה, עבודה מסודרת ומתוכננת. וכל כמה שאדם מתעסק עם בירור כוחות הנפש שלו ותיקון מידותיו, הרי הוא מרוויח.

ואלהי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבנו. כי אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליעחק'.

ויש כאן שאלה עמוקה. אברהם אבינו מזהיר את אליעזר באזהרה חמורה שלא לקחת ליעחק אשה מבנות הכנעני. אם כן, מאיפה יביא לו אשה?! - 'אל ארצי ואל מולדתי תלך', מחנך ומאור כשדים. ולכאורה למה עדיף לקחת אשה מחנך יותר מארץ כנען?! וכי מה רע בארץ כנען, שבחרן יותר טוב?!

צא וראה את מי לקח אליעזר. את רבקה. ומנין היא באה?! - ממשפחה של "גומלי חסדים שאין כדוגמתם"... כשבא אליעזר, עוד לא נח קמעא מהדרך, ישר הושיבו אותו והביאו לו ארוחה 'וישם לפניו לאכול', אין 'וישם' אלא לשון סם, הביאו לו בארוחה מנת פתיחה עם סם המוות, כמו שאמרו במדרש (פסיקתא זוטרתא בראשית כ"ד ל"ג, ותרגום יונתן שם).

כך עשה בתואל, האבא של רבקה. נעזב אותו, ונלך לקיים 'יבדוק באחיה'. מי הוא אחיה של רבקה?! לבן. לבן הרי היה 'צדיק יסוד עולם'... עוד נתקל בו בהמשך. וכך אומר הפסוק, ולרבקה אח ושמו לבן וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין. ויהי כראות את הנזם ואת הצמידים על ידי אחותו וכשמעו את דברי רבקה אחותו וכו', ולכאורה סדר המקראות משונה, שכן היה צריך קודם לכתוב את סיבת הריצה, 'ויהי כראות את הנזם', ואז לכתוב שרץ אליו החוצה! אלא שהפסוק בא להעיד על מדתו של לבן. כשראה לבן את הצמידים על ידי אחותו וכשמע על האיש שנמצא בחוץ עם הגמלים, טס אליו החוצה. הוא רץ כל כך מהר, עוד לפני שגמר לשמוע את כל הדברים שלה... והוא אומר לו, בוא ברוך ה' למה תעמוד בחוץ ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים, עשיתי מקום גם לגמלים שלך.

ואמר הסבא מנובהרדוק, בוא ותראה מיהו לבן, וכמה יראת שמים יש בו... הרי מה הכוונה 'פניתי הבית?!' רש"י מביא את דברי רבותינו, פניתי הבית 'מעבודה זרה'. לבן יודע שאליעזר, בן ביתו של אברהם אבינו, לא יכנס לבית שיש בו עבודה זרה. מה עושה לבן?! פותח את החלון וזורק את אלוהיו שלו החוצה... למה?! כי יש פה כסף, ואם יש כאן שאלה של כסף הוא מוכן לזרוק מיד את האלהים שלו. הוא אומר לאליעזר, 'בוא, בוא ברוך ה'. נכון שחטאתי עויתי פשעתי, אבל עכשיו חזרתי בתשובה וזרקתי את האלילים שלי'.

אמנם לא נעים לדבר על לבן, בכל אופן הוא משפחה שלנו... אבל אנחנו הרי מכירים אותו ורואים מי היה. וכבר הערנו פעם בדרך רמז, שכתוב כאן 'בוא' מלא. לרמז שכך אמר לבן לאליעזר, 'בוא מלא מלא, עם כל מה שיש לך. למה?! כי אני ואבא כבר הכנו לך סעודת סיום, ואחריה נוכל לקחת את כל מה שיש לך וכל מה שהבאת אתך'...

זה הוא בתואל וזה הוא לבן. אם היה מגיע אלינו שדכן והיה אומר לנו, 'תשמע, יש לי בשביל הבת שלך הצעה'. מה ההצעה?! 'תראה, האבא ספק רוצה, והבן, כלומר הגיס המעותה,

כך וכך ענינו, כמו לבן'. כשאדם היה שומע את זה היה אומר לשדכן, 'תשמע, תקח מאה אלף דולר, העיקר תעוף ממני. אל תתקרב אלי יותר...' אבל אברהם?! אברהם מזהיר את אליעזר באזהרה חמורה שלא יקח ליצחק אשה מבנות כנען, אלא ממשפחתו בחרן. וכי אלו יותר טובים?! בתואל ולבן טובים יותר מאנשי כנען?!

זו היא קושיא גדולה, עמדו עליה רבותינו. עמד עליה הר"ן בדרשותיו (ד"ה), וגם הכלי יקר בפירושו כאן כיוון לדברים. וביארו רבותינו, כי יש חילוק עצום בין אנשי כנען לבין משפחתה של רבקה.

מה החילוק?!

החילוק הוא כזה. יש קלקול הנובע ממידות רעות, וקלקול כזה יכול לעבור גם בתורשה. הקלקול וההשחתה שהיה אצל בנות כנען, היה קלקול במידות. קלקול בקנאה, בתאוה ובחמד. אשה מבנות כנען עלולה להעביר את כל הקלקולים הללו הלאה לבן שלה. בעצם החלב שהוא יינק ממנה, יכנסו בו המידות המגונות הללו. רבקה לעומת זה, גם אם אכן אביה ואחיה לא היו 'צדיקים גדולים', אבל בוא ותבדוק אותה עצמה. במה בחן אותה אליעזר?! הוא ביקש ממנה שתאמר לו איזה רעיון הגותי, או תרצה לפניו איזה חידוש במחשבה מספר הכוזרי?! לא ולא. הוא גם לא ביקש ממנה שתראה לו את התעודה שלה כדי שיוכל לבדוק מה הציון שקבלה, תשע, עשר או אחת עשרה... במה הוא בוחן אותה?! - בלב טוב. הוא בודק אותה במידותיה ובטוב לבה, והוא מביא אותה לנסיונות על גבי נסיונות על הענין הזה, וכמו שכתוב בפסוקים.

כשאדם נושא אשה עליו לבדוק את טוב לב

מגיע אליעזר ועומד על המעין עם העשרה גמלים שלו ועם כל האנשים שבאו אתו, ומתפלל לה' שיצליח את דרכו. מבקש אליעזר, כשאראה נערה שבאה לכאן ואבקש ממנה 'הטי את כדך ואשתה' והיא תשיב ותאמר 'שתה וגם גמליך אשקה', אותה הוכחת, זה סימן

ד. שאל רבינו המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, לכאורה, למה לאליעזר להתפלל?! הרי הוא שליח של אברהם אבינו, ומי בעל זכויות כמו אברהם אבינו שהקנה לה' שמים וארץ?! יש לאברהם זכויות עצומות! ואם כן, למה לא הסתפק אליעזר בזכויות האלו ולא אמר 'אני שליח של אברהם אבינו ובשבילו אני נמצא כאן, בטח ובטח שהזכויות האלו יעמדו לי?!

אלא, אמר המשגיח, על כרחך שכל דבר שרוצים להשיג בעולם הזה מגיע אך ורק בכח התפילה. וודאי היו לאברהם זכויות גדולות ועצומות והקנו לו חיי נצח, אבל בעולם הזה?! בשביל לקבל צריך להתפלל, לחזור ולהתפלל. לכן תחילת הכל נושא אליעזר תפילה לבורא עולם שיעזור לו ויצליח את דרכו.

מובהק שהיא היא המתאימה ליצחק, ובה אדע כי עשית חסד עם אדוני. ולכאורה זה דבר זר ומוזר, למה שיקרה דבר כזה שהוא יבקש מנערה לשתות, ובתגובה היא תביא גם לו וגם לגמלים שלו לשתות?! אבל הנה, רבקה מגיעה, וירץ העבד לקראתה ויאמר הגמלייני נא מעט מים מכדך, והיא משיבה לו: ותאמר שתה אדוני, ותמהר ותורד כדה על ידה ותשקהו. ותכל להשקותו ותאמר גם לגמליך אשאב עד אם כלו לשתות. ותמהר ותער כדה אל השוקת ותריך עוד אל הבאר לשאוב ותשאב לכל גמליו. והאיש משתאה לה. מה הכוונה משתאה?! מפרש רש"י, משתומם עליה, מסתכל, מחריש לדעת ההצליח ה' דרכו אם לא, וכותב התרגום מחריש - 'שתיק'.

יש כאן מילה שחוזרת על עצמה שוב ושוב. 'ותמהר ותורד כדה', 'ותמהר ותער כדה' 'ותריך עוד', הכל היא עושה במהירות ובזריזות. זה מעיד על טוב הלב שלה. ומדוע למהר כל כך?! כי חסד לא דוחים אלא ממהרים לעשותו, כי אם מחכים, מי יודע מה יהיה בסוף ואם עדיין יהיה ניתן אחרי זה לעשות את החסד, ונחום איש גמזו יוכיח שאמר לעני חכה רגע עד שאפרוק את המשא מהחמור, ובינתיים פרחו נשמתו של העני (תענית כא). רבקה ממהרת להשקות גם אותו וגם את הגמלים, ותאמר גם לגמליך אשאב עד אם כלו לשתות, כמה שותה גמל שבא מדרך רחוקה?! באר שלימה. והיא, כולה נערה, הולכת ומשקה אותו בזריזות ובמהירות הבזק, ולא לגמל אחד אלא 'לכל גמליו'.

אליעזר מעמיד אותה בנסיון קשה. אנחנו קוראים את הפסוק הזה 'ותמהר ותריך עוד אל הבאר לשאוב ותשאב לכל גמליו' מהר, בשלש שניות. אבל כמה זמן לקח לרבקה לשאוב ולהשקות את כל הגמלים?! אי אפשר לדעת, אבל זה לא דבר של מה בכך. אולי חצי יום היא עמלה, רצה ממקום למקום והזיעה כדי להשקות את הגמלים. ומה עושה אליעזר בכל הזמן הזה?! עומד בצד, שותק. רבון העולמים, קום תעשה משהו! הרי אלו הגמלים שלך! איפה כל המשרתים שלך?! למה הם לא מסייעים לה גם כן?! איך זה שאתה עומד בחיבוק ידים ורגלים ומשאיר לה לעשות את כל העבודה לבד?!

אין ספק שכל אחד היה אומר שזה לא נימוסי. היא טורחת ומשקה לכל הגמלים, והוא עומד בצד ולא עושה כלום?! איך יתכן כזאת, עוזב תעזוב עימו. אבל הוא עומד בצד כי זה המבחן, לראות איך היא תגיב. יש אחד שעושה חסד ואחר כך פותח את הפה ומקלל עד שכבר היה עדיף שלא היה עושה חסד. אליעזר בודק את מדת טוב הלב של רבקה, לראות עד היכן מגעת.

אמר התנא במסכת אבות (ב, ט), צאו וראו איזו דרך טובה שידבק בה האדם, ואמר רבי אליעזר בן ערך, לב טוב. הסכים עמו רבן יוחנן ואמר רואה אני את דברי רבי אליעזר מדבריהם שבכלל דבריו דבריהם. ומפרש רבי עובדיא מברטנורא, לפי שהלב הוא המניע לכל שאר הכוחות והוא המקור שממנו נובעים כל הפעולות. הלב ממנו תוצאות חיים וכל הפעולות

נפעלות ממנו, ואם הלב טוב ממילא כל שאר הדברים טובים. וכך כותב שם התפארת ישראל, כשהלב שקט ושמה ישקיף על כל אדם לטובה וירבו אוהביו, וגם במנוחת נפשו יוכל להשקיף את הנולד, ויאהב את ה' בכל לבבו ונפשו.

זה היה המבחן של אליעזר את רבקה, מבחן המידות הטובות. ורבקה עמדה במבחן בהצלחה. ואנחנו קיצרנו הרבה בביאור הפסוקים, אבל מי שיתבונן ויעמיק בפסוקים האלו יראה הרבה את טוב לבה של רבקה, ונדמה לי שהסבא מקלם זצ"ל מסר שיחה בת שש שעות בה הראה את גודל טוב הלב של רבקה. [ככתוב בספר המאורות הגדולים דף פ"ד אות מ"ז].

בבנות כנען לא היה כדבר הזה. נכון, גם בבית רבקה לא הסתובבו צדיקים ואנשי מעשה, אבל לבה של רבקה, הוא העומד למבחן. כיון שלבה של רבקה היה לב טוב והיתה בעלת מידות טובות, היא היתה המתאימה להנשא ליצחק לבנות עמו את בית יעקב ובית ישראל.

וכך נפסק בשלחן ערוך (עיין שלחן ערוך אבן העזר סימן ב' ס"ב-ג'), שאדם שבא לשאת אשה ישים את לבו על הדבר הזה. יש אחד שכשבא להנשא מחפש ייחוס, ויש אחד שמחפש ממון, הוא חושב שצריך להתחתן עם "בנק". ויש אחד שמבקש יופי, ויש גם אחד כזה שיש לו רשימה של כל הקריטריונים האלו ואת כולם הוא מבקש... אבל רבותינו לימדו אותנו לא כך. אמרו בגמרא (קידושין ע' א') שמי שנושא אשה רק לשם עושר וממון, יאבד את העושר בזמן קצר. וגם בשאר הדברים, גם אם צריכים אותם גם כן, מכל מקום עיקר העיקרים הוא המידות הטובות.

התפקיד שלנו הוא להשאיר אחרינו עבדי ה'. אנחנו נמצאים כאן בפרוזדור בעלמא, ואין מי שחי כאן בעולם הזה חיי נצח. יש אחד שחי שבעים שנה, יש שחי שמונים שנה, ויש גם מי שמפליג עד מאה שנה. אבל אחרי זה?! הוא נעלם מכאן ואיננו. וכי בשביל התקופה הקצרה הזו הגענו לכאן?! העיקר המוטל עלינו הוא להשאיר אחרינו בנים עובדי ה', וכמו שכתוב 'דור לדור ישבח מעשיך', כלומר, הדור הזה צריכים לדאוג שבדור הבא ימשיכו הלאה לשבח ולהלל את ה' יתברך. ואם התפקיד שלנו הוא זה, ממילא כשאדם בא לשאת אשה עליו לקחת אשה שאכן ממנה יוכל להצמיח עבדי ה' שימשיכו את שלשלת הדורות של בית ישראל. ובמה הדבר נמדד?! במידות הטובות לב טוב ויראת שמים.

וכמובן, לא די בזה שאדם יחפש באחרים את המידות הטובות, אלא בראש ובראשונה כל אחד מאתנו צריך לראות בעצמו שיהיה לו לב טוב. יש אחד כזה ששומע את זה שצריך מידות טובות ומיד אומר לחבר שלו, 'אתה שומע מה אמרו?! צריך שיהיו לך מדות טובות...' אם תשאל אותו, 'ואתה?!' הוא יענה, 'אני?!' אני הגמל שמקבל את הטובה... אתי עושים את החסד'. אבל המבוקש ממך הוא שתהיה בן אדם ולא גמל... תהיה אתה בעל לב טוב, וממילא זה גם ישפיע על אחרים.

כלל הדברים. בפרשה שלנו ראינו מהם כוחות הנפש העמוקים שיש באדם, ולמדנו שאם אדם לא מטפל בכוחות האלו ולא מתקן את מדותיו אזי כשיבוא זמן של נסיון כלשהו המדות הגרועות שלו יצאו לפועל. ולכן על האדם להתחזק בעסק התורה הממריך את הלב ומזכך ומטהר אותו, ולצרף לזה גם כן לימוד יומיומי בלימוד של ספרי מוסר המביאים את האדם לידי יראת שמים ומידות טובות, וה' יהיה בעזרנו. אמן ואמן.

חידו"ת לפרשת חיי שרה

א. בענין הספר אברהם לשרה

בראשית (כ"ג ב'): "ותמת שרה בקרית ארבע הוא חברון בארץ כנען, ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה".

ובכת רבינו בחיי ז"ל שם: "ויבוא אברהם לספד לשרה ולבכותה, אם היתה הכוונה שבא ממקום אחר, היה מפרש הכתוב ואומר ויבוא ממקום פלוני, אבל פירושו שנתעורר בהספדה של שרה, כי כל המתעורר באיזו מלאכה שתהיה יקראנו הכתוב בא אליה, וזה לשון חז"ל במשנה במסכת תמיד (פ"ד מ"ג) בענין הפשט וניתוח של עולה, בא לדופן השמאלית, בא לו לגרה, בא לו לעוקץ, אני לא באתי לידי מידה זו, ומה שיחזק לך כי הזכיר לשון ביאה בלמ"ד, כי לא אמר ויבוא אברהם ויספד את שרה".

סנהדרין (מ"ו ב'): "איבעיא להו הספידא יקרא דחיי הוי, או יקרא דשכבי הוי, למאי נפקא מינה, דאמר לא תספדוה לההוא גברא, אי נמי לאפוקי מיורשין. תא שמע ויבא אברהם לספד לשרה ולבכותה, אי אמרת משום יקרא דחיי הוא, משום יקרא דאברהם משהו לה לשרה. שרה גופה ניחא לה כי היכי דמייקר בה אברהם".

ופירש רש"י ז"ל: "אי נמי לאפוקי מיורשין, על כרחן שכו הספדנין, אי יקרא דשכבי כי אמר לא תספדוהו צייתנין ליה, ואי לא אמר, ואמרי יורשין לא ניחא לן כפינן להו, ואי יקרא דחיי הוא לדידיה לא צייתנין, ליורשין צייתנין: משהו לה לשרה, עד שבא אברהם מבית עקידת יצחק, דמדכתיב ויבא אברהם, מכלל דההיא שעתא לא הוה התם". ועיין מהרש"א ז"ל מה שכתב בביאור דברי רש"י ז"ל.

ופשט לשון התלמוד מורה דביאור "ויבוא אברהם", שאכן בא ממקום אחר, ולא היה שם באותה שעה, וכך מצאתי במדרש בראשית רבה (פנ"ח ס"ה): "ויבא אברהם לספד לשרה מהיכן בא, רבי לוי אמר מקבורתו של תרח לשרה בא. אמר לו רבי יוסי, והלא קבורתו של תרח קדמה לקבורתו של שרה שתי שנים, אלא מהיכן בא מהר המוריה, ומתה שרה מאותו צער, לפיכך נסמכה עקידה לזיהיו חיי שרה", וזה לא כדברי רבינו בחיי ז"ל לכאורה ועיין. [ולא הבנתי מה עלה בדעת רבי לוי שאברהם בא מקבורת תרח, והרי טענת רבי יוסי מן הפסוקים שזה קדם בשתי שנים כנ"ל, היא טענה נצחת ומוכרחת, עיין במפרשים שם, ואם כן מאי סלקא דעתיה דרבי לוי אטו יעלה על הדעת דמקראות מפורשים לא ראה ח"ו, הס מלהזכיר, וכמה דיות נשתפכו לדברות רביותינו בעלי התוספות בבא בתרא ק"ג רע"א ד"ה תרוויהו) כנודע ועיין בכל המובא בס"ד בחיבורי ברית יעקב סימן לז הערה א' עש"ב, וצ"ב].

ונתעוררתי להבין מדוע רק גבי שרה אמנו מצינו הספד, שאברהם ספד לה, ולא מצינו כן גבי שאר אמהות שספדו להם, שהרי רבקה נפטרה בחיי יצחק כמפורש בדברי רז"ל

הביאם רש"י ז"ל בראשית (ל"ה ח'), וכן רחל ולאה נפטרו בחיי יעקב כמפורש בספר בראשית (מ"ט ל"א), ולא נזכר בתורה שהספידו להן, והיא שאלה שיש להתבונן בה.

ומריש אמינא לומר בדרך אפשר אם יוכשר, שהנה מבואר במדרש בראשית רבה (פמ"ה ס"ה) שמחיי שרה אמנו נתקצרו שלושים ושמונה שנה ע"ש, [ויש גורסים ארבעים ושמונה שנה עיין במפרשים שם], ואם כן שרה לא השלימה שנותיה, ואנן קיימא לן דכל שלא השלים שנותיו יש לו לחזור בגלגול, כדכתב בספר פנים יפות בראשית (פרשת ויגש מ"ו ל'), ועיין בזה בספר זכר דוד (מאמר ג' דף ת"ש), ומזה חשש אברהם אבינו ע"ה, ולכן הספיד לשרה, כי כל שנספד כהלכה אינו חוזר בגלגול כמו שהביא הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו ספר נפש חיים (מערכת ה' אות כ"ד) ודוק.

אבל חושבני שעדיין יש לעיין בה, חדא דאם כן מדוע לא ספד יעקב לרחל שנפטרה בת שלושים ושש, ודוחק לחלק שאצל שרה שהיתה צריכה לחיות יותר ונגרעו שנותיה, לכך היה צריך אברהם אבינו ע"ה לסופדה, מה שאין כן אצל רחל שיש לומר שמעת היותה נגזר עליה לחיות שלושים ושש שנה בלבד, ולא נגרעו שנות חייה כלל, ולכן לא הוצרכו להספידה.

ז"א, שגם רחל משמע שמתה שלא בעונתה, שהרי רחל מתה בחטא נדרו של יעקב שלא קיים, כאומרם במדרש ויקרא רבה (פל"ז ס"א) ועיין במפרשים שם, ועיין במדרש בראשית רבה (פ"ע ס"ג) יעקב נדר והפסיד ע"ש, וכן מתה רחל בסיבת קללת יעקב עיין במדרש בראשית רבה (פ"ע"ד ס"ט, ופצ"ג ס"ו) ע"ש, וכתב רבינו יעקב בעל הטורים ז"ל בראשית (מ"ז כ"ח): "יעקב אבינו ע"ה חי ל"ג שנים פחות מיצחק אביו, משום דכתיב קללת חנם לא תבא, על שקלל רחל ואמר עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה, חסרו לו משנותיו מנין יחיה", שהוא ל"ג עכ"ל, הרי שגם רחל אמנו ע"ה לא השלימה שנות חייה, ואם כן גם אותה היו צריכים להספיד.

ותו מה נאמר לפי דברי המדרש בראשית רבה (פנ"ח ס"א) שמתבאר ששרה השלימה שנותיה וכדכתב בפירוש עץ יוסף עיין שם. (וצ"ע).

ועוד הרי כתוב בספר הליקוטים (קהלת פרק ד' דע"א ע"ד): "דור הולך ודור בא, הדור הראשון שהולך הוא שחזור ובא ומתגלגל כדי שיתוקן, וזהו דווקא לאנשים, אבל לנשים והארץ לעולם עומדת, כי האשה או היא צדקת ויורשת גן עדן, או רשעה ויורשת גיהנם או לאבדון", ומשמע שנשים אינן חוזרות בגלגול, ואם רק מהטעם הנ"ל, לא היה אברהם צריך לספוד לשרה, ועיין.

ודע דבענין זה אם נשים חוזרות בגלגול - בהגהות שעל ספר הליקוטים שם (אות ד') הביא משאר מקומות בדברי רבינו האר"י ז"ל דמתבאר דנשים חוזרות בגלגול, ואסיק בצ"ע ע"ש.

ובספר הזהר הקדוש ח"ב (פרשת יתרו דק"ו ע"ב) אמרו: "ותרויהו אתיין בגלגולא", ומבואר דנשים חוזרות בגלגול, וכבר הרגיש בזה הגאון מג"רבה, רבי משה הכהן ז"ל, בן מהרש"ך ז"ל בספרו פני משה (שם ד"ל סע"א) וכתב: "מכאן קשה למה שכתב בספר הגלגולים דאין אשה מתגלגלת" עכ"ל, ועיין בזה בספר זכר דוד (מאמר ג' דף תש"א ואילך), ובהגהות בני אהרן שעל שער הגלגולים (הקדמה ח' וט'), והארכתי במקומו בס"ד.

ואחר שנים מצאתי לגאון משאלוניקי רבי אברהם הכהן ז"ל בספר טהרת המים חלק שיורי טהרה (מערכת ג' אות ט"ז) שכה כתב: "הא דאמרו שאין אשה באה בגלגול זהו בגלגול ממש מצד עצמה, אבל מתגלגלת לבוא לעולם הזה כדי לסייע את בעלה, כן כתב בספר יוסף אברהם (פרשת תצוה ד"ע ע"ב) משם המפרשים.

וספר יוסף אברהם לא ראיתי מימי לדעת מי הם המפרשים שכתבו כן, ועל מה אדני הקדמה זו הטבעו, ולכאורה בחילוק זה שהביא יש להעלות וליישב כל השמועות ודוק היטב, ועיין.

ובכתב בשיורי טהרה שם: "וכתב הרב יוסף אברהם (פרשת בשלח דף ל"ד) משם רבינו האר"י ז"ל דהגם שאין אשה באה בגלגול מכל מקום תיענש בשאר עונשים" עכ"ל.

עוד דע כי ראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו זכירה לחיים ח"ב (דט"ו ע"ג) שכתב מי שנפטר אחרי גיל ששים אינו חוזר בגלגול ע"ש, והקדמה זו מופלאה בעיני, ועיין בשער הגלגולים, ועיין לעיל בפתיחה לחיבורי שנות חיים (סימן ו' אות י"ג) ודוק היטב.

ובכתב בספר פנים יפות על התורה (פרשת חיי שרה): "אמר דוד המלך ע"ה ממתים ידך ה' ממתים מחלד חלקם בחיים. יש לפרש מה שאמר ממתים מחלד חלקם בחיים, שבעבור זה שזכו להשלים שנותיהן יש להם חלק לעולם הבא, כמו שמצינו להיפך שאדם נענש בעבור שגרם שלא להשלים שנותיו" ע"ש. [ומה שכתב שאדם נענש על שגרם שלא להשלים שנותיו, עיין יומא (כ"א א') וברש"י, ונדה (י"ז א') וברש"י, ורש"י ויקרא (כ' ט'), ורש"י יהושע (ב' י"ט) עש"ה, ובספר גליוני הש"ס ברכות (מ' א') עש"ב].

ומצאתי במדרש הגדול בראשית (מ"ד י"ב, דף תשמ"ו): "אמר רבי יוסי יהא חלקי עם המת ולא נספד ולא נקבר, לנקות אותו מעונו" ע"ש. והדברים עמומים וצ"ב, ובס"ד ביארתי והארתי הדברים היטב בחיבורי שובי השולמית ח"ט (סימן ג' אות ג') עיין שם וצרף לכאן.

ובעין זה מצינו בסנהדרין (מ"ו א') הנ"ל אחר דאיבעיא להו אם הספידא יקרא דחיי או יקרא דשכבי מסיק התלמוד שם (מ"ז א'): "תא שמע רבי נתן אומר סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה, מת שלא נספד ולא נקבר או שחיה גוררתו, או שהיו גשמים מזלפין על מטתו, זהו סימן יפה למת, שמע מינה יקרא דשכבי הוא שמע מינה", ופירש רש"י ז"ל: "סימן יפה למת, כשנפרעין ממנו בעולם הזה לאחר מיתה, דיש לו כפרה בכך: שמע מינה יקרא דשכבי הוא, דאי לאו יקרא דשכבי אמאי מיכפר בביוניה". ודוק.

ובספר צרור המור דברים (כ"א ג') כתב: "אפילו ההספד שעושים למתים, וכן מה שאומרים עליהם צידוק הדין, מועיל להם ומעלה המת מגיהנם ע"ש, ובספר מעיל צדקה (סימן אלף שע"ג דף תפ"ח ע"ב) כתב: "על ידי דברי תורה שאומרים על הנפטר נותנין לו כח להעלות ניצוצי הקדושה שבתוך הקלי", והוסיף שביום הגשמים מתעלים ניצוצי הקדושה שבתוך הקלי" ע"ש, ועיין לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספר נפש חיים (מערכת ה' אות כ"ד וכ"ה), ובספרו נפש כל חי (מערכת ה' אות יו"ד) עש"ב.

שבת (ק"ה ב'): אמר רב חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל המתעצל בהספדו של חכם אינו מאריך ימים, מידה כנגד מידה, ופירש רש"י ז"ל: "מידה כנגד מידה, הוא לא נתאבל על שנתקצרו ימי החכם, אף לחייו לא יחשו מן השמים".

ובתב בספר פנים יפות (פרשת ויגש עה"פ ויאמר ישראל אל יוסף): "ויאמר ישראל אל יוסף אמותה הפעם, לפי שאמר כי ארד אל בני אבל שאולה, לפי שהיה חושב שמחמת צער לא ישלים שנותיו וימות שלא בזמנו, אבל כיון שראה שעוד חי, אזי הוא מובטח שימות בזמנו, ורש"י פירש לפי מדרשו לא אמות אלא פעם אחת ע"ש, ויש לפרש גם כן על דרך זה משום דכל מי שאינו משלים שנותיו צריך להתגלגל ולמות פעם שניה, ובזה יש לפרש מה שאמר איוב ערום יצאתי מבטן אמי וערום אשוב שמה, שחשב שמחמת צערו לא ישלים שנותיו, ויצטרך לבוא בגלגול ולהוליד עוד הפעם" עכת"ד וע"ש.

ומתבאר בדברות קודשו ז"ל שכל שאינו משלים שנותיו חוזר בגלגול, ובזה מה ימתקו דברי חז"ל דלעיל שאמרו שכל שאינו מספיד חכם כראוי לו אינו מאריך ימים, ולהפך להיפך, דמידה כנגד מידה לא בטלה, עיין שבת (ק"ה סע"ב), שהרי כבר נודע שמי שלא נספד כראוי לו חוזר בגלגול, וכאשר הביא משם רבנן ז"ל הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש חיים (מערכת ה' אות כ"ד), ומינה שאם נספד כראוי לו אינו חוזר בגלגול, ולפי זה מי שמספיד לחכם כראוי לו, שבזה גורם לו שלא יחזור בגלגול כנ"ל, אם כן בדין הוא שיטול שכרו אורך ימים ושנות חיים ושלא יתקצרו ימיו, כדי שגם הוא לא יחזור בגלגול, והיינו ממש מידה כנגד מידה, ודוק היטב.

ודע כי המלאך הדובר במרן הבית יוסף ז"ל כה השמיעו מן השמים וכה לימדנו בספר מגיד מישרים (פרשת שמות דמ"ז ע"א): "וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא ובני ישראל פרו ורבו וישרצו, הכא רמיז רזא דאולפיתך דצדיקים מולידים במיתתם יותר מבחייהם, דכד מסתלק צדיק מן עלמא, כמה נפשין דאזלין ערטלאין בעלמא ולית להו נייחא, אזלין לגביה, וכד מספדין עליה ואמרין דברי תורה עליה, נפשיה מתעטפת בהנהו מלין, ועל ידי כך היא סלקא בדרגין עילאין, והנך נפשן אוף הכי מתעטפי בהנך מלין קדישין, ועל ידי כך מתגזר עלייהו דיתגלגלו, וכל חדא וחדא גזרי עלה בההוא שעתא בהי דוכתא יתגלגלו ומתקנין להו דוכתא דיהון תמן, בין כך ובין כך נמצאו צדיקים מולידים במיתתם יותר מבחייהם, והיינו רזא דהורדת דמעוה על אדם כשר רמז להאי שפעא דנחית מלעילא להנהו נפשן, והיינו דלא פרו בני ישראל עד דמית יוסף ואחיו ועל ידי מיתתהון נחתו כל הנך נפשן ואיתגלגלו בישראל".

ובם"ד מצאתי ששורש הדברים שגילה לו המלאך למרן ז"ל נמצא בספר מגיד מישרים (ס"פ כי תצא דקל"ז ע"א): "וכי היכי דכד אתי צדיקא להאי עלמא מייתי עמיה כמה נשמתין דאתיין לאלוואה יתיה וליקרא ליה וזכא בהו לאתבני בגופי, הכי כד מסתלק [הצדיק] מעלמא וספדין ליה, אתו הנך נשמתין דלא זכו למיעל לגינתא ומתחברי בהדיה בההוא הספידא ובההוא זכו זכאן לאתבנא בהאי עלמא בגופי, דאיהו מסתלק לעילא ואינון נחתין לאתבנא בגופי, והיינו רזא דהספדא ובכיא על צדיקא, דבהנהו פתיחו דמתפתחין מבויעין לאושדא דמעין מתפתחין מבויעין עילאין לנחתא הנהו נשמתין דקאמרן וכו', ומשום הכי קרינן ביום הכפורים מיתת בני אהרן, וכיון דקרינן מיתת בני אהרן ומצטערין עלייהו, הוי כאילו מיתו בההוא יומא וספדו

עליהו, ועל ידי כן מתווספי כמה אלפין ורבוון נפשין למיחת בההווא שתא, והיינו רזא דצדיקים מולידין במיתתהון יותר מבחייהון" וכו'. ודוק היטב.

ועכשיו יצא לאור הקובץ התורני היקר "אוצרות הסופר" (גליון י"ד דף קכ"ב) והובאו שם דברי רבינו הגדול החתם סופר זצ"ל שבספר דרשותיו ח"ג (דקכ"ב ע"ב ד"ה אמנם) כתב משם ספר מגיד מישרים שעל ידי שהאדם מצטער בוכה ומוריד דמעות על מיתת הצדיקים זוכה להוליד בנים צדיקים, ומוליד בנים צדיקים כמו אלו הצדיקים שמתו" עכ"ל, ובענייני שני דברים אלו לא מצאתי בספר מגיד מישרים הנ"ל וצ"ב.

והנה כלפי שאמרו בשבת (ק"ה ב'): "מפני מה מתים בניו ובנותיו של אדם כשהן קטנים שלא בכח והתאבל על אדם כשר, שכל הבוכה על אדם כשר מוחלין לו על כל עונותיו", ומידה טובה גדולה ממדת פורענות ואם אכן הצטער ובכה על פטירת הכשרים והצדיקים יזכה לבנים שיחיו ושיהיו צדיקים ודוק.

ובספר הזהר הקדוש ח"ג (דנ"ז ע"ב): "כל מאן דמצטער על יסוריהון דצדיקייא, מעבירין חובייא דלהון מעלמא, ועל דא ביומא דא [יום הכיפורים] קורין אחרי מות שני בני אהרן, דישמעון עמא, ויצטערון על אבודהון דצדיקייא, ויתכפר להון חוביייהו, וכל דמצטער על אבודהון דצדיקייא, או אחית דמעין עליהו, קב"ה מכריז עליה ואומר וסר עונך וחסאתך תכופר, ולא עוד אלא דלא ימותון בנוי ביומוי, ועליה כתיב יראה זרע יאריך ימים" ע"ש.

ומדברי ספר הזהר הקדוש נלמד שלא רק אם מצטער ובוכה על צדיקים שנפטרו בזמנו, אלא גם אם מצטער ובוכה על צדיקים שנפטרו לפני מאות ואלפי שנה, כמו בני אהרן שנפטרו לפני ג' אלפים ת"ח שנה, כן הוא, שיתקיים בו וסר עונך וחסאתך תכופר, ולא ימותון בנוי ביומוי, ודוק היטב.

ב. בענין ואברהם זקן בא בימים

בראשית (כ"ד א'): "ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל".

ובספר הזהר הקדוש שם (דקכ"ט ע"א): "ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל, רבי יהודה פתח אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך, וזאה הוא בר נש דאורחוי אתכשרן קמי קב"ה, ואיהו אתרעי ביה לקרבא ליה לגביה.

תא חזי אברהם אתקריב לגביה, ותיאובתיה דיליה הוה כל יומי בהאי, ולא אתקריב אברהם ביומא חד או בזמנא חדא, אלא עובדוי קריבו ליה בכל יומי, מדרגא לדרגא עד דאסתלק בדרגוי כד הוה סיב, ועאל בדרגין עלאין כדקא חזי, דכתיב ואברהם זקן, וכדין בא בימים, באינון יומין עלאין וכו', אברהם לא עאל באינון יומין עלאין עד דהוה סיב כמה דאתמר, וכן דוד דכתיב והמלך דוד זקן בא בימים.

אבל מאריה דתשובה מיד עאל ואתדבק ביה בקב"ה, זכאין אינון מאריהון דתשובה, דהא בשעתא חדא, ביומא חדא, ברגעא חדא, קריבין לגבי קב"ה, מה דלא הוה הכי אפילו לצדיקים גמורים, דאתקריבו גבי קב"ה בכמה שנין עיין שם.

ומתבאר בדברי ספר הזהר דרבי יהודה משה ומקביל את דוד המלך ע"ה אל אברהם אבינו ע"ה, מה אברהם נאמר בו "בא בימים", כך דוד נאמר בו "בא בימים", ומינה מה אברהם אבינו "לא אתקריב ביומא חד או בזמנא חדא, אלא עובדוי קריבו ליה בכל יומיו, מדרגא לדרגא עד דאסתלק בדרגוי כד הוה סיב, ועאל בדרגין עלאין כדקא חזי" הכי נמי דוד, מה שאין כן "בעל תשובה" שהוא "בשעתא חדא, ביומא חדא, ברגעא חדא, קריב לגבי קב"ה", וכן"ל.

ויש לי להבין ומי לנו גדול בבעלי תשובה יותר מדוד המלך ע"ה, והוא הגבר הוקם על שהקים עולה של תשובה והראה תשובה ליחיד כדרשתם במועד קטן (ט"ז ב') ועבודה זרה (ה' א'), ושמעתי מגדול אחד שליט"א שבספרים קראו לדוד "רבן של כל בעלי תשובה". [כך שמעתי ומקור הדברים לא ידעתי, אבל יובן היטב עם הנודע שדוד המלך מבני בניו של יהודה, שהוא שורש בתשובה ולא בוש לומר צדקה ממני, וזה תפקידו של מלך המשיח בן דוד להחזיר בתשובה כל באי עולם, והדברים ארוכים במשנתו של הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין עיין בספרו פרי צדיק (פרשת ויגש מאמר ה'), ועוד שם פרשת החודש (מאמר ג') ועוד שם (פרשת פינחס מאמר ט"ו) ועוד שם ליום הכיפורים (מאמר ב') ועוד הרבה הרבה].

ואם כן מדוע גבי דוד המלך ע"ה יש לומר ד"לא אתקריב ביומא חד או בזמנא חדא, אלא עובדוי קריבו ליה בכל יומיו, מדרגא לדרגא עד דאסתלק בדרגוי כד הוה סיב, ועאל בדרגין עלאין כדקא חזי", והלא היה צריך להיות אצלו הכלל הנוהג גבי בעל תשובה "זכאין אינון מאריהון דתשובה, דהא בשעתא חדא, ביומא חדא, ברגעא חדא, קריבין לגבי קב"ה", דוק ועיין.

ג. בענין וה' ברך את אברהם בכל

בראשית (כ"ד א'): "ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל".

ורבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בביאורו לתורה שם כתב: "וה' ברך את אברהם בכל, בעושר ונכסים וכבוד אורך ימים ובנים, וזאת כל חמדת האדם (אבן עזרא), והזכיר הכתוב זה לאמר כי היה שלם בכל, לא חסר דבר זולתי שיראה בנים לבנו שינחלו מעלתו וכבודו, ולכן התאוו לזה.

ולרבותינו בזה ענין נפלא, אמרו [במסכת בבא בתרא ט"ז ב'] וה' ברך את אברהם בכל, רבי מאיר אומר שלא היתה לו בת, רבי יהודה אומר בת היתה לו, אחרים אומרים בת היתה לו ובכל שמה, דרש רבי מאיר שלא היתה לו בת לאברהם, וזו לו לברכה כי לא היה יכול להשיאה רק לבני כנען הארורים, ואם ישלחנה לארצו גם כן תעבוד שם עבודה זרה כמותם, כי האשה ברשות בעלה, ואברהם לא יחפוץ שיצא זרעו הכשר משרה אשתו חוצה לארץ, ואף כי יעבוד עבודה זרה ורבי יהודה דרש כי בת היתה לו, דאפילו ברתא לא חסריה רחמנא [שם קמ"א], והיא הברכה בכל, כי היה לו כל אשר יחמדו האנשים לא חסר דבר, ובאו אחרים והזכירו שם הבת.

ובאמת שאין הכוונה לאחרים והמחלוקת להם עם רבי יהודה, להודיע אותנו שם הבת הזאת בלבד, וחלילה להם שיוציאו ברכתו של אברהם שהיא גדולה וכללית לענין זה, שיאמר הכתוב כי ברך אתו השם בבת אחת ששמה כך", ועיין שם שהאריך בעזוז תורתו בנסתרות מתורת ה'. [ותלמיד תלמידו רבינו בחיי ז"ל שם כתב: "והענין נסתר והרמב"ן גילהו בפירושו והרחיב בו הביאור יותר מדי" ודוק היטב].

וראיתי בספר כתב סופר בראשית שם: "ועל דרך צחות יש לפרש על פי מה שאמרו שלא היתה לאברהם בת, על דרך שכתב הרמב"ם באגרת לבנו שבתו מלבנת שערותיו בשביל דאגה לשדך אותה לפי כבודו הראוי לו ע"ש. ועיין רמב"ן שאילו היה בת לאברהם היה דואג למי יתנה. והיינו שאמרו ז"ל וה' ברך את אברהם בכל, שלא היה לו בת, דאילו היו לו בת, גם שהיה לו כל טוב - היתה זקנה קופצת עליו והלבינו שערותיו מפני דאגת הבת, וק"ל".

ובעניותי יש לי לדעת, חדא היכן אגרת הרמב"ם ז"ל שכתב כן לבנו רבינו אברהם ז"ל "שבתו מלבנת שערותיו בשביל דאגה לשדך אותה". [ומה גם שרבינו אברהם ז"ל בן הרמב"ם נולד כשהרמב"ם היה בן מ"ח שנה, וכשהבת הגיעה לפרק הנישואין נניח שהיתה בת ט"ו שנה [ואולי יותר], אזי הרמב"ם היה בן ששים ושלוש, ובגיל כזה כבר שערות האדם הלבנו מצד עצמם]. ולא מצינו באגרות הרמב"ם ז"ל אלא שמספר על בת הקטנה שהלכה בעולמה, ונחלקו אם הכונה לבתו או לבת אחיו רבי דוד ז"ל, ובכלל נעלם ממני האם יש גילוי שלרבינו הרמב"ם היו בנות וצ"ב.

ד. בענין לא תקח אשה לבני מבנות כנען

בראשית (כ"ד ב'): "ויאמר אברהם אל עבדו זקן ביתו המושל בכל אשר לו, שים נא ידך תחת ירכי, ואשביעך בה' אלהי השמים ואלהי הארץ אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרב, כי אל ארצי ואל מולדתי תלך ולקחת אשה לבני ליצחק".

וראיתי לדודי זקני ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל, בספרו בן איש חי על התורה פרשת שופטים (על הפסוק לא תזבח דרכ"ו ע"א): "כל אדם הנושא אשה צריך לבדוק בהשורש שלה, דהיינו אמה ואם אמה, שמא יש בהן דופי של זנות, שאז אפשר שגם האשה הזאת שיצאה מזה השורש תהיה מנאפת, ועיקר הבדיקה היא רק בענין זה שהוא דופי של ערוה ולא בענין אחר, כי דופי זה דוקא הוא אפשר להתפשט בנולדים מהם וכו', ולכן אם זאת האשה השורש שלה יש בו דופי של זנות ומטונף בדבר רע כזה, הרחק ממנה, כי בודאי יתעורר השורש בדופי שלו גם אצל האשה הזאת ותנאף גם היא כאמה".

עיינן שם בכל דברות קדשו ז"ל שהאריך בזה שבנולדים יש השפעות מאביו ואמו, ומכל מקום כתב ש"עיקר הבדיקה היא רק בענין זה שהוא דופי של ערוה ולא בענין אחר, כי דופי זה דוקא הוא אפשר להתפשט בנולדים מהם" כנזכר לעיל.

אבל ראיתי בספר כלי יקר על התורה בראשית (כ"ד ג') שכתב: "טבע האבות נמשך גם לבנים, וזה דווקא באותן עבירות הבאים מפאת החומר, כאכילה, זימה, כיליות וקנאה, וכל המידות הרעות הנתלין בחומר, נגעים אלו מתפשטים מהאבות לבנים, ותולדותיהן כיוצא בהם, אבל עבודה זרה דבר התלוי בשכלו של אדם אינו מתפשט מאבות לבנים, כי שלשה שותפין באדם, החומר בא מן אב ואם, לפיכך כל מעשה אבות התלויים בחומר ירשו הבנים, אבל האמונה היא תלויה בשכלו של אדם, והרי הקב"ה הוא הנותן בו נשמה ושכל, למה יתפשט זה מאבות לבנים, על כן היה [אברהם אבינו ע"ה] מרחיק הכנענים שהיו שטופי זמה וכמה מיני עבירות הנתלים בחומר האדם זולת עבודה זרה, ולא הרחיק לבן ובתואל שלא היה בהם כי אם פחיתות עבודה זרה לבד".

וביסוד דברי בעל כלי יקר ז"ל שמידות רעות עוברות בתורשה לבנים - כבר כתב חד מאבירי קמאי הוא הר"ן ז"ל בספר דרשותיו המופלאות (דרוש חמישי דף ##) וזו לשונו: אמר לו אברהם לא תקח אשה מבנות כנען, ישמרהו השי"ת ויהיה עמו, כי הנדבק בטובים גורם שיתקרב בנו לעבודת השי"ת, ומי שאינו עושה כן גורם לזרעו הריחוק ממנו.

ועם היות לבן אבי רחל ולא עובד עבודה זרה, בחר יצחק להתחתן בו יותר משיתחתן עם בנות כנען, והטעם לכל זה, כי תכונות נפשיות נמשכות ומשתלשלות מאבות לבנים, לפי שהם טבעיות נמשכות אחר המזג לתת הכנה וכו', ולזה מאשר היו בנות כנען מוטבעים בתכונות רעות, היו בוחרים האבות להתרחק מהם, ולהתדבק במי שאינו מוטבע באותן התכונות הרעות גם כי היה עובד עבודה זרה, לפי שאותן התכונות עוברות ונמשכות בזרעם, והם כמו חולי הגוף נקראים בספרי הרפואה חלאים ירושיים.

ולפי שמצוות ועבירות התורה על שני פנים, מהם יעשו רושם בגוף ובנפש יחד, ומהם שלא יעשו רושם רק בנפש לבד. והרושם ההוא שיהיה בנפש לבד, עם היותו מזיק מאד - לא יועבר לבנים, כי אין לנפשות יחס וקורבה כלל. אבל אותן שירשמו וישנו לרע הנפש והגוף, בהכרח יעבור רשומם אל המשתלשל מהם. ואשר ירשמו לרע הנפש והגוף, הם העבירות שיש להם מבוא בתכונות נפשיות, כשנאה וקנאה ואכזריות וכילות ודומיהם, כי אלו יעשו רושם רע בנפש כי הם העברה ותכונה רעה, ומלבד זה יעשו רושם רע בגוף.

ובזה בכל התכונות הנפשיות מי שהוא מורגל אליהם, מטה מזגו וטבעו שיהיה מוכן להם, וברוב יהיה טבע הבנים שוקד על טבע האבות, ולכן רוע תכונות אנשי כנען היה מתחייב שיהא נמשך לבניהם אחריהם.

ועם היות לבן עובד עבודה זרה, לא יתחייב שיהיה טבע צאצאיו נמשך אחריו כלל. כי הדבר היותר ראוי להשמר ממנו, הוא מה שיש לו מבוא בתכונות הנפשיות וכו', והתכונות הלבביות הנקראות הפעולות הנפשיות, שורש העבודות כולן ושורש העבירות כולן, ומפני זה היו האבות מזהירין מהתחתן בבנות כנען, להיות הכנותיהם הלבביות רעות, עוברות לבניהם אחריהם על הצד שאמרנו, כי הן רושמות הנפש והגוף, ומצד הרושם שירשום בגוף ימשך לבניהם אחריהם", עיין שם כל דבריו היקרים.

אמנם טעם הר"ן ז"ל חלוק מטעם הרב כלי יקר ז"ל, דהר"ן ז"ל טעמו שקלקול בדעות אינו עובר בתורשה לבנים, כי קלקול זה הוא בנפש "ואין לנפשות יחס וקורבה כלל" כלשונו, אבל הרב כלי יקר ז"ל כתב הטעם שקלקול במידות עובר בתורשה כיון שהוא בחומר האדם, אביו ואמו, מה שאין כן קלקול בדעות תלוי בנשמה ובשכל, שזה חלק השי"ת שהוא השותף השלישי וכאן אין שייך שיעבור בתולדה לבנים כנ"ל.

על כל פנים רבותינו הן הר"ן ז"ל והן הרב כלי יקר ז"ל סוברים שכל קלקולי מידות רעות יכולים לעבור בתורשה מאבות לבנים, ולא רק קלקול ערוה כאשר כתב רבינו הבן איש חי ז"ל וצ"ב.

ומצאתי בספר שם משמאל מאמרי חנוכה (שנת תרע"ו ליל א' דרי"ג ע"ב) שכתב: "והנה אברהם אבינו ע"ה לא רצה ליקח אשה ליצחק מבנות הכנעני ושלח אל משפחתו, אף שהם היו עובדי עבודה זרה ומכשפים וטומאתם בשוליהם, והגיד כ"ק אבי אדמור"ר [בעל אבני נזר] זצלה"ה הטעם כי טבע ההורים בתולדות הוא רק במידות שכלב, ולא בשכל שבמות, ועל כן מאס בבנות כנען שהם בעלי מידות רעות, ושבעה מלכי כנען הם נגד שבע המידות הרעות, אבל בני משפחתו שהיו עובדי עבודה זרה ומכשפים שרעותיהם היו בשכל זה אינו נמשך לתולדות, עכת"ד. והגאון אבני נזר ז"ל זכה לדברי הר"ן והכלי יקר וכנ"ל.

ואכתוב כאן שבעניתי מימי תמהתי ונעלם ממני, וכי בתואל ולבן רק קלקול בדעות היה להם, ולא היו מקולקלים במידות רעות, והרי בתואל רצה לרצוח את אליעזר על לא עול בכפו, וכדרשתם וכנרמז בקרא "ויושם", והובא בילקוט שמעוני בראשית (רמז ק"ט), הרי טבע האכזריות, והיה בתואל בועל כל בתולות לפני נישואיהן לבעליהן, כדרשתם ז"ל הובא בילקוט שמעוני שם, הרי ששטוף בתאוות היה ורגיל בזימה.

ותולדותיו כיוצא בו, ואותו הדבר מצינו בבנו לבן, הוא לבן שביקש לעקור את הכל ולרצוח אם על בנים, עם שהם הם בניו וצאצאיו, וכמו שאמר במפורש יש לאל ידי וגו', היש לך אכזריות גדולה מזו, ושטוף בתאות ממון היה כדפירש רש"י ז"ל בראשית (כ"ד כ"ט), ועשק ורימה גם את אנשי מקומו כדרשתם במדרש רבה (פע"ט סי"ט), וכן רימה ואינה את יעקב אבינו מאה פעמים ככתוב במקרא, ואמרו במדרש בראשית רבה (פע"ד ס"ד) שלבן כל דבר יפה ונחמד שהיה רואה היה נוטלו עיין מתנות כהונה שם, ועוד ועוד.

ואם ננקוט "הוא לבן הוא כושן רשעתיים הוא בלעם", כאומרם במסכת סנהדרין (ק"ה ב'), והרי כושן רשעתיים עשה שתי רשעויות, אחת שחילל את השבועה, ואחת ששיעבד את ישראל שמונה שנים כאומרם בירושלמי נזיר (פ"ט ה"א) ע"ש.

ואין צריך לומר כשנאמר שלבן הוא בלעם והוא כבר ידענו שהיה מצויין במידות רעות עד למאוד, והיה לו עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, כדתנן במסכת אבות (ספ"ה מ"ט), ושטוף בנאיאוף היה שלכך נקרא בעור שבא על בעיר כדרשתם בסנהדרין שם, ועם שננקוט דאין הדברים כפשטן ולבן אינו בלעם, עיין בזה לגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהודה סנהדרין שם (ק"ה ב' וק"ו ב'), די במה שהבאנו לראות קלקול מידותיו של לבן, ואם כן במה היו עדיפי בתואל ולבן מאנשי כנען אתמהא.

ולפי זה צריך לומר שהטעם שלא היו רוצים אבותינו הקדושים ע"ה לקחת בנות כנען הוא, משום שכנען ארור היה ואין ארור נדבק בברוך, וכדפירש רש"י ז"ל בראשית (כ"ד ט"ל) ועיין בכל המפרשים שם.

* * *

בראשית (כ"ד ח'): "ואם לא תאבה האשה ללכת אחרך, ונקית משבעתי זאת, רק את בני לא תשב שמה".

פירש רש"י ז"ל: "ונקית משבועתי וגו', וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא", והם בני כנען היו, ולפי זה תקשי לך לטעם הר"ן ז"ל והרב כלי יקר ז"ל מדוע יקח מהם, והם בני כנען רעים ומושחתים במידות כנ"ל, והיה לו לאברהם לומר שיקח מבנות לוט או ישמעאל כדפירש רש"י שם (פסוק מ"ט) ואפנה על ימין או על שמאל ע"ש.

אבל לא קשיא כי ראיתי לרבינו הרמב"ן ז"ל שם שכה כתב: "ונקית משבועתי זאת, לא הרשה אותו לקחת לו אשה מבנות כנען, אבל שיהיה הוא פטור, וה' הטוב בעיניו יעשה, ורש"י כתב וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא, ואם כנענים הם חלילה לו, ובאמת שהם מזרע כנען, שהכתוב אומר לעיל (י"ד י"ג) ממרא האמורי אחי אשכול ואחי ענר, ובבראשית רבה (פנ"ט ס"ח) אמרו אשר לא תקח אשה וגו', הזהירו בבנות כנען ענר אשכול וממרא, כי עליהם אמר "אשר אנכי יושב בקרבך", כי הוא לא היה יושב בכל הכנעני, כי עמים רבים היו, אבל הזהיר על אלה בעלי בריתו, וכל שכן על האחרים. אבל ונקית משבועתי, שיהיה הוא פטור, ואברהם הוא היודע ביצחק הצדיק שישמעע לאביו ושיזהר מהם, וילך לו אל ישמעאל או ללוט ויתר העמים" עכ"ל, והר"ן והכלי יקר יפרשו כדברי הרמב"ן וא"ש ודוק.

חידושי מערכות

חצר

בענין חצר שכורה למי קונה

בתוספת דרבנן (אות ל"ב ד"ח סע"ד) ע"ש. נויש להבין מדוע לא הזכיר דברי הש"ך ז"ל בחו"מ שם שהביא חברים לרמב"ם ז"ל, ועיין בדברי הרב בית מאיר הנ"ל ודוק היטב].

ומהרי"ט אלגאזי ז"ל בביאורו להלכות בכורות לרמב"ך (פ"ב אות כ"ב די"ב

סע"ד) כתב: "ומתבאר מדברי הפוסקים דסברת הראב"ד היא סברת רובא דרבוותא דלא כהרמב"ם, אשר מטעם זה עלה בדעת הרב כנסת הגדולה (חו"מ סימן שי"ג) דאין המוחזק יכול לומר קים לי כסברת הרמב"ם דסברא יחידאה היא" ע"ש. [ומה שכתב שם שהריטב"א ז"ל סובר כרמב"ם צ"ב, עיין מה שהביאו מדברי הריטב"א בספר יפה ענף (מערכת קנין חצר אות י"ג דס"ד ע"ג), ושו"ת נטע שעשועים יו"ד (סימן י"ט) ונתבאר במקומו ואכמ"ל].

והנאון מהרי"ט אלגאזי ז"ל גם בספרו גט מקושר (סימן י"א) האריך בבירור פתגמא דנא, ושם (ד"ה והנה דל"ה ע"א) כתב: "היה נראה דסברת הרמב"ם היא יחידאה, ומטעם זה הרב כנסת הגדולה ז"ל חו"מ (סימן שי"ג הגהב"י אות ד') תמה על רבו מהרי"ט ז"ל שכתב דיכול לומר בעל החצר קים לי כרמב"ם, ותמה עליו שהרי הרמב"ם הוא יחיד בדבר, ואין לומר קים לי כיחיד", ועיין שם שהוכיח דרבינו תם סובר כרמב"ם ע"ש.

הרי דאף שמרן ז"ל כאן בשלחן ערוך פסק בסתם כרמב"ם ז"ל שהמשכיר זוכה, ולא

כתב מרן ז"ל בשלחן ערוך חו"מ (סימן שי"ג סעיף ג'): "חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו אף על פי שהיא שכורה ביד אחרים", והיא סברת רבינו הרמב"ם ז"ל בהלכות שכירות (פ"ו ה"ה), עיין סמ"ע וש"ך שם, ועיין למרן ז"ל בבדק הבית חו"מ (סימן רס"ח) ודוק.

ומפורש שסברת הרמב"ם ז"ל דחצר שכורה קונה למשכיר שהוא בעל החצר, אבל הראב"ד ז"ל בהשגות (שם) השיג על הרמב"ם ז"ל ודעתו דהשוכר הוא שזוכה ולא המשכיר, ועיין בביאור הגר"א ז"ל שם שהעיקר כרש"י והראב"ד כאשר כתב הגאון מסלונים ז"ל בשו"ת פרת יוסף (ר"ס ס"ד ד"ה תשובה דק"ד ע"א) ועיין שם בזה.

ובתב הגאון המובהק בעל בית מאיר ז"ל בתשובתו הנדפסת בשו"ת רבי עקיבא איגר ז"ל (סימן קל"ג): "הרי לפנינו רש"י, והרי"ף, ותוספות, והראב"ד, והרא"ש, והנימוקי יוסף, והטור, העומדים בחדא שיטתא [דהשוכר זוכה], מהיכא תיתי לא נפסוק כוותיהו", ועיין לו בספרו שו"ת בית מאיר (סימן ל"ה) שהאריך בענין זה.

ונאון ירושלים מהרי"ט אלגאזי ז"ל בספר קהלת יעקב חלק תוספת דרבנן (מערכת ח' כלל ק"מ דנ"ח ע"א) אחר שהביא מחלוקת הרמב"ם והראב"ד הנ"ל, כה כתב: "וכיון שכל הפוסקים חולקים על סברת הרמב"ם ז"ל, ודאי נקטינן דחצר השכורה זוכה לשוכר ולא למשכיר", וכיוצא בזה מצאתי לו עוד שם

אלא מאי אית לך למימר שדעת מהרי"ט אלגאזי ז"ל דכל כי האי דסברת הרמב"ם ז"ל יחידאה, אזלינן בתר רוב ככל הראשונים החולקים כנ"ל, וכאשר גם מצאתי בס"ד לגאון המובהק משאלוניקי רבי שלמה בולא ז"ל בספרו לחם שלמה (הלכות קנין חצר סימן א' דק"ה ע"ב) שכתב: "ולענין הלכה מרן ז"ל פסק כרמב"ם והסכים לדבריו הש"ך וכו', ודבר פשוט שיוכל המוחזק לומר קים לי כרמב"ם, וכשאינן אחד מהם מוחזק - לענ"ד יותר נראה לפסוק כדעת הראב"ד ודעימיה, דרבים נינהו לגבי הרמב"ם ודעימיה" ודוק היטב.

וראיתי בספר שדי חמד (מערכת ח' כלל קי"ז ד"ה ובגוף) שהביא דברי שו"ת רמ"ץ (סימן ל' אות ה') שכתב: "כבר נפסק בשלחן ערוך חו"מ (סימן שי"ג) כהרמב"ם דהמשכיר זוכה ע"ש, ומתוך מה שרשמתי לעיל נראה שאין בדין זה הכרע" ע"כ ודוק היטב.

ודע שמה שהביא בשדי חמד שם (ד"ה חצור) וכתב: "בספר אליהו (דף ל"ז) הקשה על מרן ז"ל בכסף משנה הלכות מכירה (פ"ג ה"ו) דנראה שנעלם ממנו מה שכתב הרמב"ם הלכות שכירות (פ"ו ה"ה) ופסקו בשלחן ערוך (סימן שי"ג סעיף ג') עכ"ל, ורבינו השדי חמד ז"ל כתב ליישב השגתו, וסיים: "ואין שייך לכתוב ונעלם, דמלבד דכמו זר נחשב לומר כן על מרן ז"ל מאור הגולה דכל רז לא אניס ליה, ועוד דכבר הוזכר הא בדברי הרב המגיד ועלה קאי מרן בכסף משנה, והס כי לא להזכיר בכיוצא בזה ונעלם" עכ"ל. [ובראש דבריו צריך לתקן בספר רוח אליהו].

ונעלם ממני מדוע לא הזכירו דברי מרן ז"ל בבדק הבית חו"מ (סימן רס"ח) שכתב: "ודע שהרמב"ם כתב בהלכות שכירות (פ"ו

הזכיר כלל סברת הראב"ד ז"ל ואפילו לא הביאו ביש אומרים, מכל מקום מהרי"ט אלגאזי ז"ל לא חש לזה כלל, ופסק כראב"ד ז"ל אחר שכדבריו הסכימו רוב ככל הפוסקים ודוק.

ולומר דמגאון עוזינו מהרי"ט אלגאזי ז"ל נעלמו דברי מרן בשלחן ערוך - הוא מוקצה מן הדעת, "גאון עולם מאור הגולה מהרי"ט אלגאזי" (אמרי בינה חו"מ דמ"א ע"ד ודקמ"ז ע"א), "והוא גדול האחרונים" (שו"ת יהודה יעלה או"ח סימן קמ"ח), והרי כל רז לא אניס ליה בכל מכמני התורה, ואטו שר התורה לא יזכור הלכה פסוקה בשלחן ערוך, ואת דברי הכנסת הגדולה הוא ראה, ודברי מרן ז"ל באותו מקום לא ראה, הס מלהזכיר, ועיין דברות קדשו של רבינו החתם סופר ז"ל בהסכמתו לספר הלכות יום טוב ודוק היטב.

ובפרט שהכנסת הגדולה שם שם באותו מקום (אות ב') כתב: "ויש לתמוה על מרן המחבר שבבית יוסף הקשה על הרמב"ם, ובספר הקצר [שלחן ערוך] פסק כמותו". [א"ה בספר יד מלאכי (כללי השלחן ערוך אות ז') כתב: "דרך מרן ז"ל בכמה מקומות שאף על פי שבספרו בית יוסף תמה על סברת הרמב"ם או הטור, אפילו הכי בספר הקצר לא סמך על תמיהתו ופסק להלכה כדבריהם, סמ"ע (סימן קכ"א אות כ"ז), ועיין פרי חדש יו"ד (סימן ק"ך אות ט"ז), וחוט השני (ד"ג ע"ב) ושו"ת מהרי"ק (שרש פ"ז) ע"ש, אך הרב כנסת הגדולה חו"מ (סימן קע"ה הגהב"י אות ס"ז) תמה על מרן בזה, וכן שם (סימן קצ"ז) ועיין בספר הלכה למשה ח"ב (דקל"ג סע"א) עכ"ל, ויש לצרף דברי הכנסת הגדולה דסימן שי"ג הנ"ל, וכתבתי במקומו בס"ד].

אין הלכה כמותו - כתבתי בס"ד בארוכה מפי סופרים וספרים בחיבורי עוז יעקב (ס"ס י'), ובחיבורי עדות ביעקב ח"א (סימן מ'), ובחיבורי עדות ביעקב ח"ב (ס"ס ט"ל) וש"נ, עיין שם וצרף לכאן.

ה"ה שאפילו חצר השכורה ביד אחרים קונה למשכיר ועיין שם" עכ"ל, הרי דכל רז לא אניס ליה למרן ז"ל זיע"א.

ובענין זה דכל שרבינו הרמב"ם ז"ל יחידאה

חצר

והנימוקי יוסף, והטור, העומדים בחדא שיטתא [דהשוכר זוכה], מהיכא תיתי לא נפסוק כוותייהו", ועיין לו בספרו שו"ת בית מאיר (סימן ל"ה) שהאריך בענין זה. [הש"ך לעיל כתב שהנימוקי יוסף סובר כרמב"ם, ולא עיינתי בזה כעת].

וראיתי לרבינו החבי"ב ז"ל בספרו כנסת הגדולה חו"מ (הגב"י אות ##) שכתב: "ומיהו קצת תימה שהרי הרמב"ם יחיד בדבר הזה, ואין לומר קים לי כיחיד, ושמא כיון דהרב המגיד ז"ל מיישב דעתו ומביא לו סיוע מדברי התלמוד ולא סיים ופירוש הראב"ד ז"ל עיקר, מסתמא דסבירא ליה כהרמב"ם ז"ל, ועיין בתשובותי חלק חושן משפט (סימן קמ"ב וסימן קמ"ג)".

והנה זה אמת ונכון שרבינו החבי"ב ז"ל כשכתב ספרו המופלא "כנסת הגדולה" עדיין לא בא לידו ספר ש"ך חו"מ, וכמו שהארכתי בזה בחיבורי מנוחת שלום ח"ו (סימן י' אות ב') עש"ב, אבל יש להבין איך כתב שהרמב"ם יחיד וכו', ולא ראה דברי רבותינו הראשונים שהביא הש"ך הסמ"ג ונימוקי יוסף שדעתם כרמב"ם, ונמצא שאין הרמב"ם ז"ל יחידי, ולכן יכול לומר קים לי כסברת הרמב"ם ז"ל וצ"ב. [ומה שכתב הרב כנסת הגדולה ז"ל שלא אומרים קים לי כסברת יחיד, עיין בחיבורי הנכחי לקמן ערך קים לי וצרף לכאן].

כתב מרן ז"ל בשלחן ערוך חו"מ (סימן שי"ג סעיף ג'): "חצירו של אדם קונה לו שלא מדעתו, אף על פי שהיא שכורה ביד אחרים", והיא סברת רבינו הרמב"ם ז"ל בהלכות שכירות (פ"ו ה"ה), עיין סמ"ע וש"ך שם, ועיין למרן ז"ל בבדק הבית חו"מ (סימן רס"ח) ודוק. ומה שכתבתי בזה לעיל בסימן הסמוך.

ומפורש שסברת הרמב"ם ז"ל דחצר שכורה קונה למשכיר שהוא בעל החצר, אבל הראב"ד ז"ל בהשגות (שם) השיג על הרמב"ם ז"ל ודעתו דהשוכר הוא שזוכה ולא המשכיר, ועיין בביאור הגר"א ז"ל שם שהעיקר כרש"י והראב"ד, וכאשר כתב הגאון מסלונים ז"ל בשו"ת פרת יוסף (ר"ס ס"ד ד"ה תשובה דק"ד ע"א) ועיין שם בזה.

ורבינו הש"ך חו"מ שם כתב: "לענין דינא נראה עיקר כהרמב"ם, וכמו שפסק בספר תורת חיים שם, וכן כתבו הסמ"ג עשין (פ"ט דקע"ג ע"א) וכן נראה דעת הרב המגיד שם ודקדק כן מלשון התלמוד ע"ש, וכן נראה מדברי נימוקי יוסף (ס"פ השואל), וכן דעת בעל תוספת יום טוב, והכי מוכח להדיא מדברי התוספות כנ"ל".

וכתב הגאון המובהק בעל בית מאיר ז"ל בתשובתו הנדפסת בשו"ת רבי עקיבא איגר ז"ל (סימן קל"ג): "הרי לפנינו רש"י, והר"ף, ותוספות, והראב"ד, והרא"ש,

חרבן בית שני

ביה מימינו אש דת למו, דבטילו בה אורייתא, ודא גרם אבודא דבית ראשון ובית שני, הדא הוא דכתיב וכאשר אבדתי אבדתי, וזה דבר חדש שגם בית שני חרב על ביטול תורה ודלא כתלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי וצ"ב. [ובהגהות ניצוצי זהר שם לא עמד בזה].

וראיתי לגאון אדמו"ר מקלויזנבורג צאנו בקובץ "דברי תורה" (גליון אלף תשל"ד דף י') שכתב: "זמן הזה הוא זמן דאיכא ריתחא שעונשים בו אפילו על עשה, וכל שכן על מצות עשה של לימוד תורה, שהרי לא חרבה ירושלים אלא בעון ביטול תורה, ולכן אם רוצים לקרב הגאולה השלימה, אי אפשר אלא על ידי שיתקנו החטא של ביטול תורה, כשישבו ללמוד כל אחד כפי מה שיכולתו ואף יותר ממה שיכול".

ועל מה שכתב לא חרבה ירושלים אלא בעון ביטול תורה ציין המציין למדרש איכה רבה פ"א ס"כ ד"ה ראה ה', והכי איתא התם: "על אלה אני בוכיה, רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר על סילוק דעת ועל סילוק שכינה, ורבי נחמיה אמר על ביטול כהונה ומלכות, רבי יהושע בן לוי אמר על ביטול תורה הדא הוא דכתיב אלה החוקים והמשפטים" עכ"ל. וצ"ב.

יומא (ט' ב'): "מקדש ראשון מפני מה חרב, מפני שלשה דברים שהיו בו עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים וכו', אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב מפני שהיתה בו שנאת חינוס ללמדך ששקולה שנאת חינוס כנגד שלש עבירות עבודה זרה גלוי עריות ושפיכות דמים".

ובזאת אמרו גם בתלמוד ירושלמי מסכת יומא שם (פ"א ה"א ד"ד ע"ב): "מצאנו שלא חרב הבית בראשונה אלא שהיו עובדי עבודה זרה ומגלי עריות ושופכי דמים אבל בשני מכירין אנו אותם שהיו יגיעין בתורה וזהירין במצות ובמעשרות וכל ווסת טובה היתה בהן אלא שהיו אוהבין את הממון ושונאין אלו לאלו שנאת חינוס וקשה היא שנאת חינוס שהיא שקולה כנגד עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים", ועיין מסכת כלה (פרק שמיני) ולרב המאירי סנהדרין (י"א א'), ועיין תוספות בבא מציעא (ל' ב') ופני יהושע שם ובעיקר תירוצו קדמו בספר תורת חיים שם, ודוק.

ומצאתי בספר תיקוני זהר (תיקון כ"א דף נ"ז ע"ב): "מאן גרם עינוי לשכינתא בגלותא, אלא רזא דמלה ובכך אבא אל המלך אשר לא כדת, בגין דעאלת בלא בעלה, דאתמר

חשד

וכו', ומהן חמישה דברים העושה אותן אין חזקתו לשוב מהן, לפי שהם דברים קלים בעיני רוב האדם ונמצא חוטא, והוא ידמה שאין זה חטא, ואלו הן וכו' והחושד כשרים, אומר בלבו שאינו חטא, לפי שהוא אומר מה עשיתי

כתב רבינו הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות תשובה (פ"ד ה"א): "ארבעה ועשרים דברים מעכבין את התשובה, ארבעה מהן עון גדול והעושה אחד מהן אין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי גודל חטאו

הרמב"ם הנ"ל מבואר שהוא חטא ועון לכולם, והוא ממעכבי התשובה, וצ"ב.

ובני היקר רבי עמנואל שליט"א כתב לי: "הנה בספר עבודת המלך על הרמב"ם הלכות תשובה שם, חילק שני חילוקים, החילוק האחד שכל מה שאמר הרמב"ם ז"ל שלחשוד הוא עון, הני מילי רק אם חושד על לשעבר, אבל על אם חושדו על העתיד שרי, והחילוק השני שכל האיסור הוא לחשוד באדם שידוע לו שהוא כשר ע"ש.

ולפי זה יש ליישב דברות הגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל, שכאן אחי יוסף בקשו מחילה מיוסף על מה שחשדוהו על העתיד לבוא שאמרו "לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אותו", ולפי חילוק הראשון הנ"ל אתי שפיר שאכן זה מותר והוא עון רק לחסידים, אבל לשאר העם שרי לחשוד על העתיד.

ובן לפי החילוק השני יש לומר כיון שיוסף כבר בא בעלילות על האחים כשבאו לשבור שבר במצרים, ובבחינה מסויימת השיב להם רעה על רעתם, ועיין בפירוש רש"י שם: "ויראו אחי יוסף כי מת אביהם, מהו ויראו, הכירו במיתתו אצל יוסף, שהיו רגילים לסעוד עמו על שולחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו, ומשמת יעקב לא קרבן", אם כן האחים חששו שיוסף לא נחשב כשר בדבר זה, ועל כל פנים לגדול חסידותם אסור היה להם לחשוד בו כדברי הגאון רבי שלמה קלוגר ז"ל, עד כאן דבריו הי"ו. ועיין.

לו, וכי יש שם אלא חשד שמא עשה או לא עשה, והוא אינו יודע שזה עון, שמשים אדם כשר בדעתו כבעל עבירה".

ומבואר באר היטב בדברי הרמב"ם ז"ל שחטא ועון הוא לחשוד בכשרים, וכן הגאון חיד"א ז"ל בספרו עבודת הקודש (כף אחת סימן י"ט) בודיו שסידר כלל גם "חשדנו בכשרים", וכן הוא בנוסח בני ספרד בודיו רב נסים גאון ביום הכיפורים, ואם אינו חטא ועון וידוי מנין.

וראיתי לגאון הגדול רבי שלמה קלוגר ז"ל בספרו חכמת התורה (פרשת ויחי דף תקנ"א ע"א) שכתב: "יש חטא שנחשב חטא לכל אחד, ויש דאין נחשב חטא רק לצדיקים על דרך וסביביו נשערה מאוד (ב"ק ג' א'), ולכך ענין חטא מכירת יוסף זה נחשב חטא לכל אחד, אבל לחשוד בכשרים זה אינו חטא רק לצדיקים, אבל לא להמון עם ודאי אין זה חטא, לכך לענין חטא מכירתו אמרו אחי יוסף "אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם", יהיה מי שיהיה, אבל לענין חטא חושד בכשרים אמרו ועתה שא נא לפשע "עבדי אלהי אביך", דמחמת שהם עבדי אלהי אביך נחשב זה לפשע, אבל אם הם היו המוניים לא הוי נחשב לפשע כלל".

ויוצא מדבר קדשו ז"ל שחטא החושד בכשרים הוא כעין מילתא דחסידותא השייכת רק לצדיקים וחסידים, מה שאין כן גבי שאר בני אדם המון העם הם אינם מוזהרים וחייבים שלא לחשוד בכשרים, והוא דבר חדש, ומדברי

חתן וכלה

ז"ל: "נחית דרגא ונסיב איתתא, לא תקח אשה חשובה ממך שמא לא תתקבל עליה:

יבמות (ס"ג א'): "נחית דרגא נסיב איתתא, סק דרגא בחר שושבינא", ופירש רש"י

דקשר האחוה אין לו פירוד, כן אתה בחר שושבינא כאשר ידבר מזמור י"ד שהוא כנגד דרגא י"ד שלא יש בצידה אלא רק מדרגה אחת", עד כאן דברי פי חכם חן.

ומה ימתקו דברות קדשו ז"ל עם גירסת התלמוד שהעתיק הרב המאירי הנ"ל: "חות חד דרגא ונסית איתתא", ודוק היטב.

אבל הדבר פלא בעיני, שמעולם לא שמענו שאומרים שיר המעלות בחופת חתן

וכלה, וגם הוא עצמו רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן איש חי ש"א (פרשת שופטים) עם שהאריך בפרטי חתן וכלה, ומנהגי חופה, לא הזכיר מזה, ושאלתי כמה חכמים הי"ו ואמרו שלא שמעו דבר זה מעולם. גם אינו ידוע מי הוא האומר מזמור זה אם החתן והכלה לבדם, או גם שאר הנמצאים בחופה, וכל הענין צ"ב.

ואכתוב אני בס"ד הנלע"ד בטעם אמירת מזמור זה שיר המעלות אשא עיני

אל ההרים, בשעת החופה, והוא על פי דרשתם אל ההרים אל ההורים, כדאמרו במדרש בראשית רבה (פס"ח ס"ב): "רבי שמואל בר נחמן פתח שיר למעלות אשא עיני אל ההרים, אשא עיני אל ההורים, למלפני ולמעבדני, מאין יבוא עזרי, אליעזר בשעה שהלך להביא את רבקה מה כתיב ביה ויקח העבד עשרה גמלים וגו', ואני לא נזם אחד ולא צמיד, וכו', חזר ואמר יעקב מה אנא מובד סברי מן בריי חס ושלום, לית אנא מובד סברי מן בריי, אלא עזרי מעם ה', אל יתן למוט רגלך אל ינום שומרך הנה לא ינום ולא יישן וגו'". ופירשו המפרשים ש"עזרי" היינו עזר כנגדו, וזה "מאין" שלא היה בידו לא נזם ולא צמיד וכו' ע"ש.

וזו לשון אדמו"ר מהרצ"א מדינוב ז"ל בספר אגרא דפרקא (אות ס"ג): "כתב בספר עשרה מאמרות (מאמר חיקור דין ח"ד פי"ז), כל האומר

שושבינא, אוהב טוב בחר לך אדם חשוב להדבק אחריו".

ולשון הרב המאירי ז"ל שם: "לעולם לא יחזר בנשואיו אחר גדולה הימנו, שמא מתוך מעלתה עליו - אף היא משתררת עליו, וכל שכן שאינה נשמעת לו בתקוני ביתה, והוא שאמרו חות חד דרגא ונסיב איתתא וסק חד דרגא בשושבינא, כלומר שיחזר אחר אוהב גדול ממנו".

וראיתי לדודי זקני ראש הגולה, הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל בספרו בן יהודיע שם שכה כתב: "נחות דרגא ונסיב אתתא, נראה לי בס"ד כי ידוע דאומרים שיר למעלות אשא עיני אל ההרים בחופה של חתן וכלה, מפני כי במזמור זה יש ששה לשונות של שמירה, כנגד חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד, שהחתן והכלה צריך להם שמירה ביותר, בשש קצוות שלהם מעלה ומטה, וארבע רוחות, וידוע במשנה מסכת מידות (פ"ב מ"ה), חמשה עשר מעלות שיש בעזרה, הם כנגד חמשה עשרה שיר המעלות שבתהלים, ונמצא מזמור אשא עיני אל ההרים, כנגד מעלה שניה שבט"ו מעלות, דיורדים שם מעלה אחת דוקא, וזה הוא שאמרו נחות דרגא, רמז למזמור אשא עיני אל ההרים שיורדים בו דרגא אחת, ונסיב אתתא בזה המזמור שאז אתה צריך לשמירה על ידי מזמור זה.

ואמר עוד סק דרגא בחר שושבינא, כי מזמור י"ד שבט"ו שיר המעלות, שהוא כנגד מעלה י"ד שבט"ו מעלות מעילא לתתא, הוא מזמור שיר המעלות הנה מה טוב ומה ומה נעים שבת אחים גם יחד, שהוא מדבר בהתחברות אחים, והאדם צריך שיקנה לו חבר שתהיה חברתו עמו קשר אמיץ שלא תתפרד, כמו האחים שאי אפשר שיתפרדו זה מזה,

אביו ואמו מגן עדן לראות בשמחתו ולשמוח עמו, ובתנאי שיש בסעודה תלמידי חכמים עניים ואביונים, ואז מוציא הקב"ה אביו ואמו מגן עדן שהם שותפים באדם עם השי"ת כדאמרו בנדה (ל"א א') שלשה שותפים באדם וכו'.

ומעלת הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי שליט"א בספר דרך שיחה (פרשת ויצא דף קנ"ב) נשאל מה המקור שהאבות באים מעולם האמת לנישואי צאצאיהם, והשיב כן הוא בדרשות רבינו יהושע נ' שועיב ז"ל תלמיד הרשב"א, על הפסוק ויביאה אהלה שרה אמו, הביא ממדרש ששרה באה באהל לראות שמחת בנה, ויש כן גם בספר הזהר הקדוש פרשת פינחס (ח"ג דר"ע ע"א) עיין שם.

ושם עוד נשאל בענין זה: "שם כתוב על הורי החתן או הכלה, מהו הורי המחותנים. והשיב בזה לא כתוב שם, ואפשר שגם הם בכלל, אכן אם כן צ"ע עד היכן באים" ע"ש.

ולפי זה שבשמחת חתונה באים אביו ואמו מגן עדן, ואפשר גם הסבים והסבות כנ"ל, ליטול חלק בשמחתו, לכן אומרים מזמור זה אשא עיני אל ההרים אל ההורים ודוק.

ודע כי העולם נוקטים דברי הזהר הקדוש שההורים באים לשמחת נישואין שעורך הבן, ואילו בדברי הרב יסוד ושורש העבודה מתבאר דבכל שמחה שעורך הבן הם באים כגון שמחת שבת וימים טובים, גם התנה זאת שיש בסעודה תלמידי חכמים ואביונים ודוק.

מזמור שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וכו' בסוף כל תפילותיו קודם עקירת רגליו מזמנין לו בת זוגו ההוגנת לו, ושוב מתבאר דמזמור זה מישך שייך שימצא בת זוגו ההוגנת לו. נויש למצוא מקור לזה מהמדרש הנ"ל, ועיין מה שכתבתי בס"ד בחיבורי שנות חיים (ערך ##) וצריך לכאן].

על כל פנים מבואר שבשעה שיעקב אבינו ע"ה שמע בקול הוריו יצחק ורבקה, והלך לקחת לו אשה, נזכר שאליעזר עבד אברהם בשעה שהלך להביא אשה ליצחק, הלך עם עשרה גמלים, ואילו הוא בא ריקן, ופתח ואמר מזמור זה, הרי שבשעה שרצה וחסב יעקב אבינו ע"ה לשאת אשה אמר מזמור זה, ולכן אומרים מזמור זה בעת הנשואין תחת החופה.

עוד יתכן לומר בס"ד, דמפורסמים דברי הזהר הקדוש ח"ג (דר"כ ע"א): "ואף על גב דאבא ואימא אתפרשו מהאי עלמא, חדוה בכל שותפותא הוה, דתנינן, בשעתא דבר נש שתיף לקב"ה לחדוה דיליה, קב"ה אתי לגנתא דעדן, ואעקר מתמן [ס"א דאודע תמן] לאבוהי ואמיה, דאינון שותפין בהדיה, ואייתי לון עמיה לההוא חדוה, וכלהו זמנינן תמן, ובני נשא לא ידעין".

ובתב בספר יסוד ושורש העבודה (שער הכולל פט"ו): "בן יכבד אב ואם בזה בבואם מגן עדן לראות את פניו על ראש שמחתו, כגון בשבת וימים טובים, או שעושה סעודת ברית מילה לבנו, או סעודת בר מצוה, או בית חתנות, וכיוצא איזה שמחה של מצוה, באים

חתן וכלה

נסיב ברת. יומא חד הוו קאזלי באורחא, מטו לעורקמא דמיא ארכביה לרבי יוחנן אכתפיה

קידושין (ע"א רע"ב): "זעירי הוה קא מישתמיט מיניה דרבי יוחנן, דהוה אמר ליה

בן חבירו תורה כאלו ילדו, ולזה אמר אורייתן כשרן, דעל ידה אתה נחשב בן שלי, ואמאי בנתין לא כשרן לך, הלא אתה בן שלי והיא בת שלי."

ולכאורה יש להבין, וכי כשאמרו חות דרגא ונסיב איתתא, התכוונו רז"ל שלא

ישא בת תלמיד חכם, והרי כל אשר לו יתן לזכות להא, ומקיים בזה מצות עשה דאורייתא ובו תדבק כמפורש בדברי הרמב"ם בהלכות דעות (פ"ו ה"ב), ובפסחים (מ"ט א') אמרו: "תנו רבנן לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, שאם מת או גולה מובטח לו שבניו תלמידי חכמים, ואל ישא בת עם הארץ שאם מת או גולה בניו עמי הארץ. תנו רבנן לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם, וישא בתו לתלמיד חכם, משל לענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל" וכו', ועוד הרבה מעלות כמו שהביא רבינו החפץ חיים ז"ל בספרו שמירת הלשון (שער התורה פ"ה), ורבו גם רבו מעלות הלוקח בת תלמיד חכם, ולא שמענו שגם בענין זה אמרו חות דרגא.

ואמר לי בני יקירי רבי עמנואל הי"ו שבודאי בבת תלמיד חכם לא נאמר חות דרגא, ורבינו יוסף חיים ז"ל בא להקשות לא מצד שרבי יוחנן תלמיד חכם, אלא מצד שררתו "שהיה ראש ישיבה ושני לנשיא" כלשונו, אבל באמת זעירי בלאו הכי דעתו היה לישא בת תלמיד חכם רק שאינו נוהג בשררות הנ"ל עד כאן דבריו, ונכון.

ולפי זה יצא חידוש שאם יש לו לאדם שתי הצעות, אחת בת תלמיד חכם, והשניה בת תלמיד חכם אבל הוא גם בעל שררה, כגון דיין, אב"ד, ראש ישיבה, גם בזה נאמר חות דרגא ונסיב איתתא, ועיין.

וקא מעבר ליה. אמר ליה אורייתן כשרה, בנתין לא כשרן, מאי דעתך אילמא מדתנן עשרה יוחסין עלו מבבל כהני לוי, אטו כהני לוי וישראל כולו סליקו, כי היכי דאישתור מהני אישתור נמי מהני, אישתמיטתיה הא דאמר רבי אלעזר לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה ועלה."

ופירש רש"י ז"ל: "דהוה אמר ליה, רבי יוחנן: נסיב ברתאי, ולא היה חפץ בה, מפני שהיא מארץ ישראל, והוא היה מבבל: אורייתן כשירה ברתין לא כשירה, תלמידי אתה ותורתי כשירה לך, ובתי אינך חפץ: מאי דעתך, שאתה מחזיק בבבל במיוחסים דתנן עשרה יוחסין כו', וסבור אתה שעלו כל הפסולין."

ובם"ד נראה לי לפרש מה שאמר רבי יוחנן "אורייתן" כשירה, עם מה שמצאתי בספר שיטה מקובצת כתובות (פ"ה ב'): "בר אוריא בן אדם גדול, ואית ספרים דגרסי בה בר אורייתן, בן תורה, כלומר מורה הוראות לשם שמים", ומבואר שתואר "אורייתן" היינו "מורה הוראות לשם שמים", ויתכן שרבי יוחנן בא לרמוז לזעירי הא דאמרו בפסחים (ג' ב') שרבינו הקדוש אמר על רבי יוחנן "מובטח אני בזה שיהיה מורה הוראה בישראל, לא עברו ימים מועטים עד שהיה מורה הוראה בישראל", ודוק.

ושארי ראש הגולה הגאון רבינו יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהוידע שם כתב: "אמר ליה אורייתן כשרן בנתין לא כשרן. קשה מה שייכות הא בהא, והלא אמרו רז"ל חות דרגא ונסיב איתתא, על כן דילמא מפני הא לא היה רוצה לישא בת גדולים, כי רבי יוחנן היה ראש ישיבה בארץ ישראל, ושני לנשיא. ונ"ל בס"ד, דאמרו רז"ל בסנהדרין (י"ט ב') כל המלמד את

בענין רבינו יעקב מקורביל ורבינו יצחק מקורביל

מזכיר לר"י מקורביל, וכוונתו לרבינו יצחק מקורביל בסמ"ק, ולא לרבי יעקב מקורביל, ותימה שבספר הנ"ל לא ידע זאת, ולכאורה לפי שעה נעלם ממנו דבר מפורסם זה.

ולפ"י דעת המעיינים הי"ו אביא רק ממה שכתב שם בספר ארחות חיים הלכות חמץ ומצה בשם ר"י מקורביל, ואראה ואציין היכן הדברים נמצאים בסמ"ק.

א. ספר ארחות חיים אות מ"ב - נמצא בסמ"ק מצוה רכ"ב דף רכ"ו.

ב. ספר ארחות חיים אות נ"א - נמצא בסמ"ק מצוה רכ"ב דף רכ"ט.

ג. ספר ארחות חיים אות ס"ה - נמצא בסמ"ק מצוה רכ"ב דף רכ"ו.

ד. ספר ארחות חיים אות ס"ח - נמצא בסמ"ק מצוה רכ"ב דף רכ"ח.

ה. ספר ארחות חיים אות ע' - נמצא בסמ"ק מצוה רכ"ב דף רכ"ח.

ו. ספר ארחות חיים אות ע"ט - נמצא בסמ"ק מצוה ר"ט דף רכ"ב.

ז. ספר ארחות חיים אות פ"א - נמצא בסמ"ק מצוה רכ"ב דף רכ"ז.

ח. ספר ארחות חיים אות צ"ד - נמצא בסמ"ק מצוה רכ"ב דף רכ"ז.

ט. ספר ארחות חיים אות צ"ז - נמצא בסמ"ק מצוה רכ"ב דף רכ"ח.

י. ספר ארחות חיים אות ק' - נמצא בסמ"ק מצוה רכ"ב דף רכ"ט.

יא. ספר ארחות חיים אות ק"כ - נמצא בסמ"ק מצוה ר"ט דף רכ"ז.

כתב בספר חזון עובדיה (פסח ח"ב דף פ"א): "בספר אור זרוע (ח"ב סימן ר"א) כתב שרבינו יעקב מקורביל פסק כרבי עקיבא, אבל בספר ארחות חיים (הלכות ליל הסדר סימן ל') כתב בשם רבינו יעקב מקורביל שצריך לאכול המצה קודם חצות כרבי אלעזר בן עזריה, וצ"ע" עכ"ל.

והנה מה שהביא מספר אור זרוע שרבינו יעקב מקורביל ז"ל פסק כרבי עקיבא, זה נכון, אבל מה שתמה מדברי בעל ארחות חיים והשאיר בצ"ע, באמת אין כאן צ"ע כלל, ובמחכת"ה הדברים אינם נכונים, כי מה שכתב בארחות חיים "והר"י מקורביל ז"ל כתב שצריך לאכול קודם חצות כרבי אלעזר בן עזריה", אין כוונתו כלל וכלל לרבינו יעקב מקורביל שהובא בספר אור זרוע, אלא כוונתו לרבינו יצחק מקורביל הוא מחבר סמ"ק, שהוא אכן פסק כרבי אלעזר בן עזריה, וכמפורש לו בסמ"ק (מצוה ר"ט): "וצריך לאכול המצה של אפיקומן שאנחנו עושים זכר לפסח, קודם חצות הלילה, כרבי אלעזר בן עזריה", והוא פלא.

ועכשיו עיינתי בספר כלבו, שהוא כנודע מהדורא קמא של ספר ארחות חיים, וראיתי שם בהלכות פסח (סימן נ' ד"ג ע"ד) שכתב: "אכילת מצה כל הלילה, ואף על גב דאכילת הפסח לא הוי אחר חצות משום הסח הדעת, האוכל מצה אחר חצות יצא, והרב רבי יצחק כתב צריך לאכול קודם חצות כרבי אליעזר בן עזריה, והמחמיר תבוא עליו ברכה" עכ"ל, ומפורש להדיא שברבינו יצחק מקורביל עסקינן, ולא כרבי יעקב מקורביל וז"ב.

ואכן הרגיל בספר ארחות חיים יונתן ויראה בזה, כי במקומות לעשרות עשרות

פרץ ז"ל בהגהותיו על סמ"ק מצוה רכ"ב דף רל"ב ד"ה ועל, כי כבר נודע שלא נמנעו רבותינו הפוסקים לקרוא להגהות הסמ"ק בשם סמ"ק, וכמו שכתב רבינו הש"ך יו"ד (סימן ל"ב אות ט'), ועיין מה שכתבתי בזה בקובץ התורני "אוצרות ירושלים" שנת תשל"ז (גליון רי"ב דף קפ"ט), ובס"ד אחר כך באתי בזה בכפליים לתושיה מפי סופרים וספרים בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן מ"א) עיין שם באריכות וצרף לכאן. [נדפס לראשונה בחיבורי שובי השולמית חי"א (סימן ל') וחזרתי להדפיסו כאן אחר שנפלו שם ט"ס].

ובאשר אתה המעיין תעיין בכל המקומות הנ"ל בספר ארחות חיים תראה שמביא דברי הר"י מקורביל ז"ל, וכשתעיין בסמ"ק במקומות שצינתי, תראה אמיתות הדברים שהר"י מקורביל הנזכר בדברי הארחות חיים, הכוונה לרבינו יצחק ב"ר יוסף מקורביל וז"ב.

עוד דע כי בספר ארחות חיים שם (אות נ"ז) כתוב: "וכתב ר"י מקורביל ז"ל דלא שנא על ידי תערובות ולא שנא בעיניה", וכו', והדברים נמצאים בדברי הר"ף ז"ל הוא רבינו